

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
ЗАОЧНА ФОРМА НАВЧАННЯ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри
_____ Лихова С.Я.
«___» _____ 2020 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «МАГІСТР»
ЗА ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ
«Правоохоронна діяльність»

Тема: «Забезпечення прав учасників кримінального процесу на стадії досудового розслідування: адміністративно-правовий аспект»

Виконавець: студент 2 курсу, групи ПР-201Мз Перва Артур Сергійович

Керівник: д.ю.н., професор кафедри конституційного та адміністративного права

Юринець Юлія Леонідівна

Київ–2020

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Юридичний факультет
Кафедра кримінального права і процесу
Освітньо-професійної програми «Правоохоронна діяльність»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
_____ Лихова С.Я.
«_____» _____ 2020 р.

ЗАВДАННЯ

на виконання кваліфікаційної роботи

1. Тема роботи «Забезпечення прав учасників кримінального процесу на стадії досудового розслідування: адміністративно-правовий аспект», затверджена наказом ректора від 24 вересня 2020 р. № 1771/ст.
2. Термін виконання та захисту роботи: з 05 жовтня 2020 р. по 13 грудня 2020 р.; з 21 грудня по 27 грудня 2020 року.
3. Вихідні дані роботи: монографічна наукова література, нормативно-правові акти, нормативно-правові акти міжнародного характеру, узагальнення судової практики.
4. Зміст пояснювальної записки: традиційні та інноваційні погляди на поняття доказів та їх допустимість як однієї із основних базисних юридичних властивостей; підстави та можливості удосконалення процедури визнання доказів недопустимим.

5. Календарний план-графік

№ пор	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1	Вибрати тему кваліфікаційної роботи	до 01.10.2020	виконано
2	Затвердити тему і план роботи у наукового керівника	до 05.10.2020	виконано
3	Визначити статистичну, інформаційну базу дослідження скласти бібліографію	до 26.10.2020	виконано
4	Оформити і обговорити з науковим керівником перший розділ роботи	до 30.10.2020	виконано
5	Оформити і обговорити з науковим керівником другий розділ роботи	до 11.11.2020	виконано
6	Оформити і обговорити з науковим керівником третій розділ роботи	до 20.11.2020	виконано
7	Доопрацювати роботу, оформити її кінцевий варіант	до 29.11.2020	виконано
8	Отримати відгук керівника та рецензії	до 05.12.2020	виконано
9	Підготувати доповідь на захист	до 10.12.2020	виконано

6. Консультанти з окремих розділів

Розділ	Консультант (посада, П.І.Б.)	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Консультанти з окремих розділів не залучались			

7. Дата видачі завдання: 05.10.2020 р.

Керівник кваліфікаційної роботи _____ д.ю.н., професор
(підпис) Юринець Юлія Леонідівна

Завдання прийняв до виконання _____ Перва Артур Сергійович
(підпис)

Реферат

Дипломна робота на тему «Забезпечення прав учасників кримінального процесу на стадії досудового розслідування: адміністративно-правовий аспект» налічує в собі 100 сторінок.

Ключові слова : ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ, ЗАТРИМАННЯ, ТРИМАННЯ ПІД ВАРТОЮ, ЗАПОБІЖНІ ЗАХОДИ, МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД, МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ, ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ.

Основний текст роботи займає - 80 сторінок.

Об'єкт дослідження: законодавство України та міжнародні нормативно правові акти з питань забезпечення прав учасників процесу на стадії досудового розслідування через призму адміністративно-правового аспекту.

Предмет роботи : Забезпечення прав учасників кримінального процесу на стадії досудового розслідування: адміністративно-правовий аспект

При написанні даної роботи були використані такі методи, як :

Метод бібліографічного пошуку. Бібліографічний пошук – вид діяльності, який реалізується під час взаємодії читача та інформаційно-пошукової системи бібліотеки. Метод аналізу літератури. Цей метод був використаний при зібранні інформації з досліджуваних джерел. Метод синтезу. поєднання окремих сторін предмета дослідження в єдине ціле. Аналіз та синтез взаємопов'язані. Існують певні види синтезу та аналізу, але був використаний лише один – прямий або емпіричний метод – метод, який використовується для виділення окремих частин об'єкта. Метод порівняння.

Всі ці методи відносяться до емпіричного рівня дослідження.

В роботі наведений теоретичний матеріал з обраної теми та висвітлений міжнародний досвід, як приклад реалізації та захисту прав людини при досудовому розслідуванні.

ПЛАН

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	6
ВСТУП.....	7
I. ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ» ТА ЙОГО СТАДІЇ.....	9
1.1 Досудове розслідування в кримінальному процесі	9
1.2 Стадії досудового розслідування в кримінальному процесі	16
II. ПРАВА УЧАСНИКІВ ПРОЦЕСУ ТА ЇХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ.....	25
2.1. Перелік учасників досудового розслідування в кримінальному процесі, адміністративно-правовий аспект.	25
2.2. Регулювання на законодавчому рівні прав учасників процесу, адміністративне забезпечення.	39
2.3. Міжнародний досвід забезпечення прав учасників на стадії досудового розслідування адміністративно-правовий аспект.....	48
III. МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У КОНТЕКСТІ ПРАВОЗАХИСНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ ..	70
3.1. Охорона та захист прав учасників кримінального процесу на стадії досудового розслідування через призму адміністративно- правового аспекту	70
3.2 Роль адміністративно-правового статусу у створенні умов для належної реалізації особою своїх прав	77
ВИСНОВКИ	87
Список використаних джерел.....	91

Перелік умовних позначень

ЄРДР	Єдиний реєстр досудових розслідувань
ЄСПЛ	Європейський суд з прав людини
СБУ	Служба безпеки України
НАБУ	Національне антикорупційне бюро України
МВС	Міністерство внутрішніх справ
КПК	Кримінальний процесуальний кодекс

ВСТУП

Актуальність теми дослідження обумовлюється тим, що, по-перше, забезпечення прав людини у кримінальному процесі під час проведення досудового розслідування є необхідною передумовою для прийняття законного й обґрунтованого рішення, по друге, в юридичному сенсі діяльність посадових осіб, які проводять досудове розслідування, недостатньо законодавчо врегульована, що додає певних проблем правозастосовній практиці.

У сучасних вітчизняних та зарубіжних дослідженнях до окремих теоретичних і практичних аспектів звертаються в своїх роботах Ю.П.Аленіна, Ю.М.Белозьорова, Ю.М.Грошевого, А.Я. Дубинського, Є.Д. Лук'янчикова, В.Г.Лукашевича, В.Т. Малярєнка, М.М.Михеєнка, В.Т.Нора,Є.Д. Письменного, О.В. Сачка, С.М. Стахівського, М.С. Строговича, В.М. Тертишника, В.Г. Уварова, С.А. Шейфера, С.П. Щерби та багатьох інших учених.

Мета та завдання дослідження. Головною метою є аналіз засобів забезпечення прав людини, а також безпеки учасників кримінального процесу під час проведення досудового розслідування з метою ефективного використання у процесу вдосконалення діяльності правоохоронних органів під час проведення досудового розслідування.

Відповідно до цієї мети поставлені та вирішуються такі завдання:

- проаналізувати поняття і сутність прав учасників досудового розслідування;
- розглянути структуру органів досудового розслідування;
- описати сутність понять «гарантування», «забезпечення» і «повноваження» як правових категорій у контексті забезпечення прав і свобод людини, гарантованих законодавством України;

- розкрити суттєві характеристики системи чинної нормативно-правової бази забезпечення прав учасників процесу на стадії досудового розслідування;

Об'єкт дослідження – законодавство України та міжнародні нормативно правові акти з питань забезпечення прав учасників процесу на стадії досудового розслідування через призму адміністративно-правового аспекту.

Предметом дослідження є забезпечення прав учасників кримінального процесу на стадії досудового розслідування: адміністративно-правовий аспект.

Методи дослідження. Для вирішення завдань дослідження використовувався комплекс взаємопов'язаних методів наукового пізнання.

1. Метод аналізу та синтезу.
2. Системний метод,
3. Метод класифікації,
4. Структурно-логічного та порівняльно-правового методів,
5. Документальний аналіз,
6. Статистичний аналіз.

Структура роботи. Дипломний проект складається зі вступу, трьох розділів, кожен з яких містить 2 підрозділи, висновків та списку використаних джерел (73 найменування). Повний обсяг праці становить 100 сторінок, з них обсяг основного тексту – 80 сторінок.

I. ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ДОСУДОВЕ РОЗСЛІДУВАННЯ» ТА ЙОГО СТАДІЇ

1.1 Досудове розслідування в кримінальному процесі

На всій території України порядок кримінального провадження визначається та регулюється лише кримінально- процесуальним законодавством. До його складу входять відповідні положення Конституції України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, кримінально- процесуальний кодекс України та інші закони України.

На кримінальне провадження покладено ряд завдань, серед яких : захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також, що не мало важливо, забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, а жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, щоб жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу та до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Органи досудового розслідування, прокуратура, слідчий суддя і суд під час розслідування кримінальних правопорушень мають дотримуватися встановленого кримінально-процесуальним законом порядку кримінального провадження. У теорії кримінального процесу діяльність органів досудового розслідування, прокуратури і суду щодо розслідування кримінальних правопорушень поділяється на етапи, які називаються стадіями кримінального процесу.

Варто зазначити, що першою стадією кримінального процесу виступає досудове розслідування, саме тут розпочинаються відносини між учасниками, які мають бути закріплені в законодавстві та охоронятися належним чином. це

питання розкривали та досліджували в своїх працях багато вчених-процесуалістів та криміналістів. Серед них Ю. П. Аленін, С. В. Бородін, І. В. Гора, А. Я. Дубинський, Є. Д. Лук'янчиков, О. Р. Михайленко, Р. І. Назаренко, П. П. Підюков, Д. П. Письменний, Л. Д. Удалова, В. В. Шимановський та ін. Важливо звернути увагу, що їх дослідження були присвячені лише окремим аспектам стадії досудового розслідування й окремі їх положення ґрунтуються на матеріалах уже колишнього кримінально-процесуального законодавства.

Відповідно до КПК 1960 р. «кримінальний процес України розпочинався зі стадії порушення кримінальної справи. Суд, прокурор, слідчий і орган дізнання зобов'язані в межах своєї компетенції порушити кримінальну справу в кожному випадку виявлення ознак злочину, ужити всіх передбачених законом заходів до встановлення події злочину, осіб, винних у вчиненні злочину, і до їх покарання» (ст. 4 КПК 1960 р.) [7, с. 15]. Обов'язковою умовою для прийняття такого рішення було наявність підстав і приводів, що були закріплені у кримінально-процесуальному законі. Отримуючи інформацію про вчинений злочин, слідчий, орган дізнання повинні були зареєструвати та перевірити, а вже потім прийняти одне з таких рішень: про порушення, відмову в порушенні або надіслати заяву, або повідомлення за належністю. До прийняття остаточного рішення щодо отриманої інформації про вчинений злочин слідчий або орган дізнання повинні були зібрати докази передбаченими законодавством способами: провадження слідчих дій; витребування від підприємств, установ, організацій, посадових осіб та громадян предметів, документів, які можуть встановити необхідні у справі фактичні дані; проведення ревізій; вимагати від банків надати інформацію, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб у порядку та обсязі, установлених Законом України «Про банки і банківську діяльність»; оперативно-розшукові заходи здійснювались підрозділами, які мають право здійснювати оперативно-розшукову діяльність за дорученням особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора і суду в справах, які перебувають в їх

провадженні. Після цього, зібрані докази необхідно було перевірити, передбаченими законом способами: докладного дослідження ознак кожного доказу та його джерела; провадження процесуальних (слідчих) дій; аналіз змісту доказів; зіставлення доказу, що перевіряється, з іншими доказами; отримання нових доказів. Особливістю процесу доказування на стадії порушення кримінальної справи було чітко визначений перелік слідчих дій, що можуть бути проведені на цьому етапі, а саме: огляд місця події, зняття інформації з каналів зв'язку та(або) накладення арешту на кореспонденцію. Так, А. Я. Дубинський вказує, «що перевірочні дії на цьому етапі є самостійними, процесуальними та такими, що дають змогу проводити їх, коли проведення слідчих дій, за загальним правилом, заборонено»[2, с. 196–198]. Нині кримінальний процес України розпочинається з стадії досудового розслідування. Відповідно до ст. 214 КПК України:- «досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР). Слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше ніж 24 год після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будьякого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР»[7]. На відміну від КПК 1960 р., у КПК 2012 р. чітко не зазначено, що є приводами та підставами для початку кримінального провадження. «Слідчий, прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальне правопорушення, зобов'язані прийняти та зареєструвати таку заяву чи повідомлення. Відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не допускається»[7]. Відповідно до Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події та положень про комісії, яка затверджена Наказом МВС України «Про

затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події та положень про комісії» від 19 листопада 2012 р. № 1050 «оперативний черговий, отримавши заяву чи повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення та іншу подію від слідчого або іншої уповноваженої особи, зобов'язаний діяти відповідно до нормативноправових актів, що регламентують організацію роботи чергових частин органів і підрозділів внутрішніх справ, негайно зареєструвати її в Єдиний облік, направити на місце події слідчо-оперативну групу чи оперативну групу, вжити всіх можливих заходів щодо запобігання кримінальному правопорушенню або припинити його, організувати невідкладні дії щодо встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила, у короткий термін»[4]. «Законодавець забороняє здійснювати досудове розслідування до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, установлену законом. Огляд місця події у невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до ЄРДР, що здійснюється негайно після завершення огляду»[7,ст.. 214] Відповідно до вищезазначеного, можна зробити висновки - слідчий має право зібрати та перевірити отриману інформацію до внесення її в ЄРДР лише шляхом проведення однієї слідчої дії такої як огляд місця події. У зв'язку з цим виникає перелік питань: по-перше, що необхідно вважати початком досудового розслідування; по-друге, що робити зі заявами та повідомленнями, які були прийняті як інформація, що може свідчити про вчинення кримінального правопорушення, а після перевірки (проведення огляду місця події) – не має ознак кримінального правопорушення (на цей час злочину), а в ЄРДР має бути внесена, тому що не може бути не внесена?

До Єдиного реєстру досудових розслідувань вносяться наступні відомості :

1) дату надходження заяви, або повідомлення про кримінальне правопорушення чи виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;

2) ПІБ або найменування потерпілого або заявника;

3) інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;

4) короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела;

5) попередня правова кваліфікація кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

6) прізвище, ім'я, по батькові та посада службової особи, яка внесла відомості до реєстру, а також слідчого, прокурора, який вніс відомості до реєстру та/або розпочав досудове розслідування;

7) інші обставини, передбачені положенням про Єдиний реєстр досудових розслідувань.

У Єдиному реєстрі досудових розслідувань автоматично фіксується дата внесення інформації, а також присвоюється номер кримінального провадження.

6. Слідчий невідкладно у письмовій формі повідомляє прокурора про початок досудового розслідування, підставу початку досудового розслідування та інші відомості,

7. Якщо відомості про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань внесені прокурором, він зобов'язаний невідкладно, але не пізніше наступного дня, з дотриманням правил підслідності передати наявні у нього матеріали до органу досудового розслідування та доручити проведення досудового розслідування.

«Правосуддя в Україні здійснюється виключно судами»[4]. Однак, законність, обґрунтованість і вмотивованість розгляду кримінального провадження в суді та його вирішення потребують великої і кваліфікованої підготовчої роботи. А це означає, що за законом переважна більшість кримінальних проваджень повинна проходити стадію досудового розслідування.

Успішне виконання поставлених завдань на стадії досудового розслідування залежить не лише від професійної майстерності працівників органів досудового розслідування та оперативних підрозділів, але й законодавчого регулювання їх діяльності. В свою чергу, швидке і якісно проведене досудове розслідування є ефективним засобом у боротьбі зі злочинністю, втіленням в життя принципу невідворотності покарання за вчинене злочинне діяння. Адже лише успішне завершення досудового розслідування є передумовою здійснення правосуддя та реалізації судом своїх виняткових повноважень щодо визнання особи винуватою чи невинуватою, а також можливості призначення їй покарання.

«Досудове розслідування - стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності» [22].

Досудове розслідування передуює провадженню в суді і покликане забезпечити його успішне проведення, однак його не можна розглядати тільки як стадію, провадження якої здійснюється до суду і для суду. Ця стадія має особливості, що свідчать про її самостійний характер, зокрема, вона:

1) «має свої самостійні завдання, які впливають із загальних завдань кримінального провадження, а саме: захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав та законних інтересів учасників

кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого досудового розслідування з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура»[7]

2) чітко визначені межі в системі кримінального процесу - з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР до винесення рішення, яким завершується провадження розслідування;

3) свій зміст та відповідну процесуальну форму;

4) характеризується колом учасників;

5) характеризується колом специфічних рішень, що можуть бути прийняті після закінчення досудового розслідування: закриття кримінального провадження, звернення прокурора до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності, або звернення прокурора до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру або клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру.

Досудове розслідування повинно бути закінчено у строки:

1) «протягом одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку;

2) протягом двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину.

2. Строк досудового розслідування може бути продовжений у порядку, передбаченому КПК. При цьому загальний строк досудового розслідування не може перевищувати:

1) двох місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку;

2) шести місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину невеликої або середньої тяжкості;

3) дванадцяти місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину»[7].

3. Строк із дня винесення постанови про зупинення кримінального провадження до дня її скасування слідчим суддею або винесення постанови про відновлення кримінального провадження не включається у строки зазначені у ст. 219 КПК України.

1.2. Стадії досудового розслідування в кримінальному процесі

Досудове розслідування є формою досудової підготовки матеріалів кримінального провадження, яке здійснюється у формі дізнання та досудового слідства.

«Дізнання - форма досудового розслідування, в якій здійснюється розслідування кримінальних проступків»[7].

При досудовому розслідуванні кримінальних проступків у встановлених законом випадках повноваження слідчого органу досудового розслідування можуть здійснюватися співробітниками інших підрозділів:

- органів внутрішніх справ;
- органів безпеки;
- органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства;
- органів державного бюро розслідувань.

Особливості досудового розслідування кримінальних проступків (дізнання):

- «не допускається застосування запобіжних заходів у вигляді домашнього арешту, застави або тримання під вартою;
- не проводяться негласні слідчі (розшукові) дії;
- строк дізнання - до 1 місяця, а в разі складності провадження може бути продовжений до 2 місяців»[7].

До зобов'язень слідчого входить подати на затвердження прокурору один з зазначених нижче документів. І зробити він це повинен як умога швидше, однак є обмеження в двадцять п'ять днів з моменту повідомлення особі про підозру. На затвердження прокурору подається один з таких документів :

- 1) «проект рішення про закриття кримінального провадження;
- 2) проект клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності;
- 3) обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів виховного характеру або клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру;
- 4) клопотання про продовження строку досудового розслідування з підстав, передбачених КПК»[7].

Прокурор має право, у разі необхідності, самостійно оформити названі процесуальні документи.

Після цього у прокурора з'являється зобов'язання протягом тридцяти днів, після повідомлення особі про підозру вчинити одну з таких дій :

- 1) «прийняти рішення про закриття кримінального провадження;
- 2) звернутися до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності;
- 3) звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру;
- 4) подати клопотання про продовження строку досудового розслідування з підстав, передбачених КПК»[7].

Якщо під час досудового розслідування було встановлено, що підозрюваний визнає свою вину, а також не заперезує факти, що були встановлені при досудовому розслідуванні та згоден з розглядом обвинувального акту за його відсутністю і при цьому потерпілий не має нічого против такого розгляду, прокурору надається право надіслати до судової установи обвинувальний акт, в якому буде зазначатися клопотання про його розгляд в спрощеному порядку та без проведення судового розгляду в судовому засіданні.

Слідчий та прокурор зобов'язані пояснити підозрюваному та потерпілій стороні зміст обставин, виявлених слідством під час досудового розслідування, а також той факт, що у разі проведення спрощеного провадження вони позбавляються права на апеляцію, через відсутність учасників процесу на судовому засіданні. а також слідчий та прокурор зобов'язані перевірити вільне волевиявлення сторін та надання згоди на розгляд справи в спрощеному порядку.

До обвинувального акта з клопотанням про його розгляд у спрощеному провадженні мають бути додані:

1) «письмова заява підозрюваного, складена в присутності захисника, щодо беззаперечного визнання своєї винуватості, згоди із встановленими досудовим розслідуванням обставинами, ознайомлення з обмеженням права апеляційного оскарження та згоди з розглядом обвинувального акта у спрощеному провадженні;

2) письмова заява потерпілого щодо згоди із встановленими досудовим розслідуванням обставинами, ознайомлення з обмеженням права апеляційного оскарження та згоди з розглядом обвинувального акта у спрощеному провадженні;

3) матеріали досудового розслідування, у тому числі документи, які засвідчують беззаперечне визнання підозрюваним своєї винуватості»[7].

Для ознайомлення з матеріалами слідчого розслідування до його закінчення необхідно подати клопотання стороні захисту, потерпілій особі та її представнику або законному представнику для здійснення будь-яких процесуальних дій, після чого слідчий, прокурор повинен оцінити клопотання протягом трьох днів. подання та виконувати їх, якщо для цього є обґрунтовані підстави.

Особі, яка є заявником клопотання надаються результати його розгляду. Якщо в клопотанні було відмовлено повно або частково, а також в разі задоволення – виноситься постанова, а її копія вручається заявителью, якщо вручити особисто немає можливості – надсилається поштою.

До зобов'язань слідчого та прокурора, також, відноситься надання потерпілим та обвинуваченому матеріали досудового розслідування за їх бажання, однак виключенням є матеріали, що стосуються заходів безпеки осіб, які беруть участь в кримінальному розслідуванні. Також до списку заборонених для розголошення матеріалів відносять ті, що можуть зашкодити розслідуванню, в разі їх розкриття. Відмовити у наданні для ознайомлення документа, що не містить заборонного елемента, оригінал якого знаходиться в матеріалах досудового розслідування, недопускається.

Також під час ознайомлення з матеріалами досудового розслідування особа, що його здійснює, має право робити необхідні виписки та копії.

Підставами зупинення досудового розслідування відповідно до ст. 280 КПК України є:

1. «Досудове розслідування може бути зупинене після повідомлення особі про підозру у разі, якщо:

1) підозрюваний захворів на тяжку хворобу, яка перешкоджає його участі у кримінальному провадженні, за умови підтвердження цього відповідним медичним висновком;

2) підозрюваний переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності і його місцезнаходження невідоме;

3) наявна необхідність виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва»[7].

До завершення стадії досудового розслідування слідчий зобов'язаний виконати всі слідчі (розшукові), а також інші процесуальні дії, проведення яких необхідне та можливе та всі дії для встановлення місцезнаходження особи.

В ситуації, коли у кримінальному провадженні є два або декілька підозрюваних та підстави для зупинення стосуються не всіх, прокурор виділяє досудове розслідування і зупиняє його стосовно окремих підозрюваних.

Для зупинки досудового розслідування вмотивованою постановою прокурора або слідчого за погодженням з прокурором, відомості про що вносяться до ЄДР. Цю постанову мають право оскаржити сторона захисту та потерпілий та їм надсилається копія.

У разі зупинення досудового розслідування проведення слідчих (розшукових) дій не допускається, крім тих, які спрямовані на встановлення місцезнаходження підозрюваного.

КПК передбачає можливість закриття кримінального провадження на стадії досудового розслідування, а також під час судового провадження. Зокрема, ч. 1 ст. 284 передбачено, «що кримінальне провадження закривається у разі, якщо:

1) встановлена відсутність події кримінального правопорушення;
2) встановлена відсутність в діянні складу кримінального правопорушення;
3) не встановлені достатні докази для доведення винуватості особи в суді і вичерпані можливості їх отримати;

4) набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою;

5) помер підозрюваний, обвинувачений, крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого;

б) існує вирок по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або постановлена ухвала суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню;

7) потерпілий, а у випадках, передбачених КПК України, його представник відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення;

8) стосовно кримінального правопорушення, щодо якого не отримано згоди держави, яка видала особу»[7].

Крім того ч. 2 ст. 284 Кримінального процесуального кодексу України встановлено, що «кримінальне провадження закривається судом:

- 1) у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності;
- 2) якщо прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення, за винятком випадків, передбачених КПК»[7].

Розширенню цей перелік не підлягає та є цілком вичерпним.

Вірна класифікація підстав закриття провадження відіграє дуже важливу роль в кримінальному процесі.

Реабілітуючі та нереабілітуючі підстави закриття кримінального провадження- так можна виділити види підстав на основі яких відбувається закриття проваджень.

Реабілітація вказує на те, що особа не вчиняла злочину та в її діях не виявлено ознак суспільно небезпечного діяння, а це означає що вона має право на повне відновлення своїх прав. До реабілітуючих підстав закриття кримінального провадження як свідчить ст. 130 КПК України «належать ті, які свідчать про повну невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, що їй інкримінується, тягнуть за собою зняття з неї підозри відновлення її гідності, репутації, а також відшкодування (компенсацію) шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює

оперативно – розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду»[7].

Навіть в випадках, якщо особою було порушено законодавство, однак іншої галузі права (не кримінальне), або мало місце порушення норм моралі – така ситуація все одно не знамає з держави обов'язку поновити виправдану особу в її правах.

Що до nereабілітуючих обставин, то вони наведені в п. п. 5-8 ч. 1 та п. 1 ч. 2 ст. 284 КПК України. Важливо про застосуванні цих положень встановити факт вчинення конкретною особою протиправного діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, яке не надає їй право на реабілітацію.

У КПК є певний порядок, згідно якому може бути оскаржена постанова, яку прокурор або слідчий приймає постанову, це відбувається вже після закриття провадження у кримінальній справі. Якщо, опираючи на ч.1, ст.340 прокурор прийде до висновку під час судового розгляду, що не має ніякого підтвердження обвинувачення та докаже чому він вважає, що можлива відмова від обвинувачення та запише це у постанові, то в той же час потерпіла сторона також відмовляється від права яке було їй надане, а саме підтримувати обвинувачення, але також є варіант підтримувати його, але воно буде скасовано відповідно до ч.2 -6 ст.340 Кримінального процесуального кодексу України.

«Суд зобов'язаний не закрити провадження, як зазначено в законі, а винести виправдовувальний вирок. Таке рішення повністю буде відповідати ч. 1 ст. 369 Кримінального процесуального Кодексу України, згідно з якою судове рішення, у якому суд вирішує обвинувачення по суті, викладається у формі вироку (обвинувального чи виправдовувального, ст. 373 КПК України)»[5].

«Досудове слідство - форма досудового розслідування, в якій здійснюється розслідування злочинів (п. 6 ч. 1 ст. 3 КПК)» [5].

Воно відсутнє тільки у провадженні яке стосується кримінальних проступків, а у всіх інших проводиться. Це означає, що наше законодавство пропонує залишати «кесарю – кесарево», а слідчому – розслідування.

Як ми вже знаємо, слідчі органи внутрішніх справ займається досудовим розслідуванням, а також цим займаються слідчі органи, які контролюють додержання законодавство у податковій сфері та слідчими органів безпеки.

«Згідно перехідних положень КПК до дня введення в дію положень частини першої (в частині положень щодо повноважень здійснення досудового розслідування злочинів, передбачених ст.ст. 402 - 421, 423 - 435 (злочини проти встановленого порядку несення військової служби) Кримінального кодексу України (далі - КК), ч.4 ст. 216 КПК (слідчі органів державного бюро розслідувань здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до ч 1 ст. 9 Закону України «Про державну службу», особами, посади яких віднесено до 1-3 категорій посад, суддями та працівниками правоохоронних органів), повноваження щодо досудового розслідування передбачених ними кримінальних правопорушень здійснюють слідчі органів прокуратури, які користуються повноваженнями слідчих, визначених КПК України» [5].

Після введення в дію положень ч 1. (в частині положень щодо повноважень здійснення досудового розслідування злочинів, передбачених ст.ст. 402 - 421, 423 - 435 КК), ч.4 ст. 216 КПК : «матеріали кримінальних проваджень, досудове розслідування яких здійснюється органами прокуратури, передаються слідчими органів прокуратури відповідним органам досудового розслідування з урахуванням підслідності, визначеної КПК України» [5].

«Серед суб'єктів права на розслідування кримінальних правопорушень слід назвати також керівника органу досудового розслідування, який має право брати участь у провадженні досудового розслідування та особисто провадити

досудове розслідування, користуючись при цьому повноваженнями слідчого (ст. 39 КПК), і прокурора, який має право в необхідних випадках - особисто проводити слідчі (розшукові) та процесуальні дії в порядку, визначеному КПК» [5].

Але ніякі особи, особливо приватні бюро розшуку та їх працівники, так звані служби детективів не мають право розслідувати правопорушення у кримінальній сфері.

II. ПРАВА УЧАСНИКІВ ПРОЦЕСУ ТА ЇХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

2.1. Перелік учасників досудового розслідування в кримінальному процесі, адміністративно-правовий аспект.

«Відповідно до ст. 38 КПК органами досудового розслідування (органами, що здійснюють дізнання і досудове слідство) є:

- 1) слідчі підрозділи:
 - а) органів Національної поліції;
 - б) органів безпеки;
 - в) органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства;
 - г) органів державного бюро розслідувань;
 - г) органів Державної кримінально-виконавчої служби України
- 2) підрозділ детективів, підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України»[2].

Слід зазначити, що у випадку кримінального проступку, а саме його розслідування то є випадки коли законотворець передбачає перекладання повноважень щодо досудового розслідування на працівників інших відділів Нац.поліції, органів щодо податковою безпеки, а також органів виконавчої-службі.

«Стаття 216 КПК установлює підслідність, тобто віднесення того чи іншого складу кримінального правопорушення до компетенції певного органу досудового розслідування. Так, слідчі органів Національної поліції здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, крім тих, які віднесені до підслідності інших органів досудового розслідування. Таким чином, підслідність слідчих підрозділів Національної поліції є найширшою.» [5].

Слід також не забувати про те, що органи безпеки, а точніше їх слідчий відділ займається і досудовим розслідуванням таких злочинів які направлені супроти національної безпеки нашої країни, злочинів щодо розсекречення державної таємниці. Також він проводить досудове розслідування якщо були злочини щодо контрабанди, безпеки людства, недоторканності державних кордонів та/або тероризму.

Що стосується органів якщо контролюють податковий порядок та додержання людей податкового законодавства, то вони розслідують такі злочини як:

Зберігання та/або збут підакцизних товарів

Легаліція, або як її ще називають «відмивання» брудних грошей та доходів

Дуже популярне ухилення від податків та зборів

Або спеціальне доведення юридичних осіб до банкрутства.

«Слідчі органів державного бюро розслідувань здійснюють досудове розслідування злочинів» [5]:

1) «вчинених Президентом України, повноваження якого припинено, Прем'єр-міністром України, членом Кабінету Міністрів України, першим заступником та заступником міністра, членом Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Антимонопольного комітету України, Головою Державного комітету телебачення і радіомовлення України, Головою Фонду державного майна України, його першим заступником та заступником, членом Центральної виборчої комісії, народним депутатом України, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, Директором Національного антикорупційного бюро України, Генеральним прокурором, його першим заступником та заступником, Головою Національного банку України, його першим заступником та заступником, Секретарем Ради національної

безпеки і оборони України, його першим заступником та заступником, Постійним Представником Президента України в Автономній Республіці Крим, його першим заступником та заступником, радником або помічником Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, суддею, працівником правоохоронного органу, особою, посада якої належить до категорії "А", крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності Національного антикорупційного бюро України згідно з частиною п'ятою цієї статті» [5].;

2) «вчинених службовими особами Національного антикорупційного бюро України, заступником Генерального прокурора – керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України згідно з частиною п'ятою статті 216 КПК» [5].;

3) «проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини), крім злочинів, передбачених статтею 422 Кримінального кодексу України» [5].

«Детективи Національного антикорупційного бюро України здійснюють досудове розслідування злочинів, передбачених статтями 191, 2062, 209, 210, 211, 354 (стосовно працівників юридичних осіб публічного права)»[3], 364, 3661, 368, 3682, 369, 369, 410 Кримінального кодексу України[4], якщо наявна хоча б одна з таких умов:

1) злочин вчинено:

«Президентом України, повноваження якого припинено, народним депутатом України, Прем'єр-міністром України, членом Кабінету Міністрів України, першим заступником та заступником міністра, членом Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, Національної комісії, що

здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Антимонопольного комітету України, Головою Державного комітету телебачення і радіомовлення України, Головою Фонду державного майна України, його першим заступником та заступником, членом Центральної виборчої комісії, Головою Національного банку України, його першим заступником та заступником, членом Ради Національного банку України, Секретарем Ради національної безпеки і оборони України, його першим заступником та заступником, Постійним Представником Президента України в Автономній Республіці Крим, його першим заступником та заступником, радником або помічником Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України; державним службовцем, посада якого належить до категорії "А"»[5];

- «депутатом Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатом обласної ради, міської ради міст Києва та Севастополя, посадовою особою місцевого самоврядування, посаду якої віднесено до першої та другої категорій посад» [5].;

«суддею, суддею Конституційного Суду України, присяжним (під час виконання ним обов'язків у суді), Головою, заступником Голови, членом, інспектором Вищої ради правосуддя, Головою, заступником Голови, членом, інспектором Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;»[4].

«прокурорами органів прокуратури, зазначеними у пунктах 1-4, 5-11 частини першої статті 15 Закону України «Про прокуратуру»» [5].;

«особою вищого начальницького складу державної кримінально-виконавчої служби, органів та підрозділів цивільного захисту, вищого складу Національної поліції, посадовою особою митної служби, якій присвоєно спеціальне звання державного радника податкової та митної справи III рангу і вище, посадовою особою органів державної податкової служби, якій присвоєно спеціальне звання державного радника податкової та митної справи III рангу і вище» [5].;

«військовослужбовцем вищого офіцерського складу Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Державної спеціальної служби транспорту, Національної гвардії України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України» [5].;

«керівником суб'єкта великого підприємництва, у статутному капіталі якого частка державної або комунальної власності перевищує 50 відсотків» [5].;

2) «розмір предмета злочину або завданої ним шкоди в п'ятсот і більше разів перевищує розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленої законом на час вчинення злочину (якщо злочин вчинено службовою особою державного органу, правоохоронного органу, військового формування, органу місцевого самоврядування, суб'єкта господарювання, у статутному капіталі якого частка державної або комунальної власності перевищує 50 відсотків)» [5].;

3) «злочин, передбачений статтею 369, частиною першою статті 369-2 Кримінального кодексу України, вчинено щодо службової особи, визначеної у частині четвертій статті 18 Кримінального кодексу України або у пункті 1 цієї частини» [5].

Прокурор, який здійснює нагляд за слідчими розслідуваннями, що проводяться детективами Національної антикорупційної служби в Україні, може своїм рішенням передати кримінальне провадження за правопорушення, зазначені в абзаці першому цього розділу, під юрисдикцію детективів Національної антикорупційної служби в Україні. наслідки свобод та інтересів фізичної чи юридичної особи, що охороняються законом, а також державні чи суспільні інтереси. Під серйозними наслідками слід розуміти шкоду життєво важливим інтересам суспільства та держави, включаючи державний суверенітет, територіальну цілісність України, здійснення конституційних прав, свобод та відповідальності трьох або більше осіб.

Детективи Національної антикорупційної служби України з метою запобігання, виявлення, припинення та оприлюднення злочинів, передбачених цією статтею, за рішенням директора Національної антикорупційної служби України та за погодженням з прокурором Спеціалізованої антикорупційної прокуратури можуть також розслідувати злочини, які розслідуються іншими органами влади.

Якщо підрозділ внутрішнього контролю Національної антикорупційної служби України виявить правопорушення, передбачені статтями 354, 364-370 Кримінального кодексу України, скоєні співробітником Національної антикорупційної служби в Україні (крім директора Національної антикорупційної служби в Україні, його першого представника) то розслідуються наступні кримінальні злочини детективами призначеного підрозділу.

«Слідчі органів прокуратури відповідно до розділу X прикінцевих положень КПК, до дня введення в дію положень частини четвертої статті 216 КПК продовжують здійснювати досудове розслідування злочинів, користуються повноваженнями слідчих, визначеними КПК, - щодо злочинів, передбачених частиною четвертою статті 216 Кодексу. Іншими словами слідчі органів прокуратури продовжують здійснювати досудове розслідування до дня початку діяльності Державного бюро розслідувань України, але не пізніше 19 листопада 2017 р. (п'яти років із дня набрання чинності новим КПК)»[5].

«А відповідно до розділу XI перехідних положень КПК, після введення в дію положень частини четвертої статті 216 КПК кримінальні провадження, розпочаті слідчими органів прокуратури, продовжують здійснюватися слідчими органів прокуратури, які користуються повноваженнями слідчих, визначеними КПК, до закінчення досудового розслідування, але не довше двох років. Після закінчення дворічного строку кримінальні провадження, розпочаті

слідчими органів прокуратури, у тримісячний строк передаються слідчим органів Державного бюро розслідувань.» [5].

«До дня введення в дію частини п'ятої статті 216 цього КПК (частина п'ятої статті 216 КПК, яка вводиться в дію з дня початку діяльності Національного антикорупційного бюро України, але не пізніше трьох років з дня набрання чинності цим КПК) повноваження щодо досудового розслідування передбачених нею злочинів здійснюють слідчі органів прокуратури, які користуються повноваженнями слідчих, визначеними цим Кодексом» [5]. Після прийняття частини п'ятої статті 216 Кодексу кримінальне провадження, порушене прокурорами, продовжуватиме проводити прокурори, які мають повноваження слідчих, передбачені цим Кодексом, до завершення слідчого розслідування, але не довше двох років.

«Але, нажаль, зараз низка ухвал, прийнятих в останній час слідчими суддями Дніпровського районного суду міста Києва по відношенню до учасників фінансового ринку України, змусила привернути увагу до нової креативної діяльності прокуратури міста Києва: ведення слідства без слідчих. Те, що самі по собі вказані ухвали за ступенем правового маразму можуть посперечатися з аналогічними ухвалами Печерського районного суду міста Києва, буде розглянуто в окремій статті. Однак ознайомлення з цими ухвалами дозволило припустити, що у певних кримінальних провадженнях прокуратура «навчилася» обходитися без слідчих»[62].

«Так, в ухвалі від 18 березня 2019 р. у справі № 755/3682/18 слідчої судді Дніпровського районного суду міста Києва Сазонової М.Г., прийнятій у межах кримінального провадження № 42017100000001244 за клопотанням прокурора третього відділу процесуального керівництва прокуратури міста Києва Гончаренка А.О., згадується, що постановою прокурора третього відділу процесуального керівництва прокуратури міста Києва Гончаренка А.О. від 13.03.2019 року грошові кошти, які знаходяться на рахунках: визнані речовими

доказами у кримінальному провадженні, внесеному до ЄРДР за № 42017100000001244 від 04 жовтня 2017 року. Хоча до цього така слідча дія, як визнання предметів речовими доказами, здійснювалася виключно слідчими»[63]. Це означає, що навіть якщо ми вважаємо, що повноваження сторони обвинувачення проводити розслідування не втрачено, таке розслідування повинні проводити слідчі. Оскільки таке розслідування без слідчих є незаконним, були випадки коли подавали скаргу до Генеральної прокуратури України як адвокат. Однак Генеральна прокуратура України не зацікавилася цим "креативом".

«Адміністративно-правовий статус органів прокуратури – це врегульований законодавством порядок створення, реорганізації, ліквідації цих органів, визначення функцій і завдань прокуратури та наділення їх необхідною компетенцією для виконання покладених на неї державою прав та обов'язків. Елементами адміністративно-правового статусу органу прокуратури України є: юридично закріплені цілі, завдання та функції; компетенція; організаційно-структурний компонент; відповідальність»[64,с.17].

Адміністративно-правовий статус прокуратури є, таким чином, сукупністю адміністративних функцій, адміністративних обов'язків та суб'єктивних прав прокурорів та регіональних прокуратур загалом, а також причин та порядку їх адміністративної правосуб'єктності, а також адміністративних (спеціальних дисциплінарних) обов'язків в аналізованій галузі.

Слідчі Державної кримінальної служби України проводять досудове розслідування кримінальних правопорушень, скоєних на території або в приміщенні Державної служби міліції України.

Досудове розслідування проводиться слідчим органу досудового розслідування окремо або слідчою групою. Орган досудового розслідування зобов'язаний вжити всіх передбачених законодавством заходів для забезпечення ефективності досудового розслідування.

«Слідчі працюють у тісному контакті з оперативними підрозділами органів: Національної поліції, органів безпеки, органів Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів Державної кримінально-виконавчої служби України, органів Державної прикордонної служби України»[5].

Останні надають допомогу слідчим органам у підготовчому провадженні на підставі письмових вказівок слідчого, прокурора у проведенні слідчих дій та негласних слідчих дій у кримінальному провадженні. Виконуючи вказівки слідчого, прокурор, працівник оперативного відділу, використовує повноваження слідчого. Працівники оперативних підрозділів (за винятком підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національної антикорупційної служби в Україні) не мають права самостійно ініціювати процесуальні дії у кримінальному провадженні або звертатися до слідчого судді чи прокурора. Інструкції для слідчого, прокурора щодо проведення слідчих дій та негласних слідчих дій є обов'язковими для оперативного підрозділу.

«Особливості статусу слідчого визначаються тим, що він, з одного боку, виступає посадовою особою відповідного правоохоронного органу, де є слідчі підрозділи, а з другого – учасником кримінального провадження, тобто процесуальною фігурою. Відповідно в організаційному розумінні статус слідчого може розглядатися як сукупність прав та обов'язків, а також вимог до слідчого як державного службовця, специфіка яких визначається законами України «Про прокуратуру», «Про Національну поліцію», «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про Службу безпеки України», та

постановами Кабінету Міністрів України, наприклад «Про державну фіскальну службу», а зі створенням Державного бюро розслідувань України – Законом України «Про Державне бюро розслідувань»[3], який урегулює його діяльність.

Водночас ці закони по-різному визначають посаду слідчого (організатора). Отже, загальними вимогами до слідчих усіх цих установ є:

- громадянство України
- наявність необхідних ділових та моральних якостей.

Додаткові вимоги встановлюються з урахуванням особливостей компетентних органів. Так, державна поліція та служби безпеки України повинні мати гарне здоров'я. Слідчі СБУ виконують свої обов'язки, проходять військову службу тощо.

«На службу до Національного антикорупційного бюро України приймаються на конкурсній, добровільній, контрактній основі громадяни України, які спроможні за своїми особистими, діловими та моральними якостями, віком, освітнім і професійним рівнем та станом здоров'я ефективно виконувати відповідні службові обов'язки. Кваліфікаційні вимоги до професійної придатності визначаються Директором Національного бюро. Призначення на посади у Національному бюро здійснюється виключно за результатами відкритого конкурсу, що проводиться в порядку, визначеному Директором Національного бюро, крім призначення на посади першого заступника та заступників Директора Національного бюро»[3].

Потреба у вищій юридичній освіті, яка дійсно необхідна слідчому через його важливе процесуальне становище, встановлюється законом лише для слідчих органів прокуратури (ст. 27 Закону України "Про прокуратуру"). Для слідчих інших правоохоронних органів це закріплено в статутах, що не можна вважати задовільним, оскільки створює можливість працевлаштування людей без вищої юридичної освіти, що впливає на рівень професіоналізму та компетентності у розслідуванні кримінальних справ.

Протягом багатьох років існує потреба в уніфікації правового статусу слідчого, що передбачається досягненням Закону України "Про статус слідчого", який передбачає єдині вимоги до кандидатів на посаду слідчого. та відповідальності, гарантії незалежності, матеріального та соціального забезпечення тощо. Однак такий закон досі не прийнятий, незважаючи на існування багатьох законопроектів, жоден з яких не отримав підтримки законодавця через конфлікт міжвідомчих корпоративних інтересів у їх розвитку. Можна припустити, що якщо слідчий апарат розмежовуватиметься між різними органами, які діють у кримінальному провадженні, український закон "про статус слідчих" не буде прийнятий, який би узгоджував інтереси всіх цих органів.

Окрім свого організаційного, слідчі мають також процесуальний статус, який можна визначити як сукупність прав та обов'язків слідчого як учасника кримінального провадження в прокуратурі, що є однаковим для всіх слідчих незалежно від належності та визначається КПК. Так, слідчий відповідно до ст. 40 КПК:

«1) починати досудове розслідування за наявності підстав, передбачених КПК;

2) проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, установлених КПК;

3) доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам;

4) звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій;

5) повідомляти за погодженням із прокурором особі про підозру;

б) за результатами розслідування скласти обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру та подавати їх прокурору на затвердження;

7) приймати процесуальні рішення у випадках, передбачених КПК, у тому числі щодо закриття кримінального провадження за наявності підстав; здійснювати інші повноваження, передбачені цим Кодексом. Відповідні права є одночасно й обов'язками слідчого, тобто він повинен здійснювати вказані процесуальні дії і приймати рішення за наявності відповідних підстав. Крім того, слідчий несе відповідальність за законність та своєчасність здійснення процесуальних дій. Слідчий зобов'язаний виконувати доручення та вказівки прокурора, які надаються у письмовій формі. Невиконання слідчим законних вказівок та доручень прокурора, наданих у порядку, передбаченому КПК, тягне за собою передбачену законом відповідальність»[5].

З метою забезпечення незалежності слідчого та всебічного, повного та неупередженого розслідування обставин кримінального провадження закон встановлює поняття «процесуальна незалежність слідчого», яке має гарантувати його безпеку. Здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог КПК, слідчий, таким чином, є незалежним у своїй процесуальній діяльності, і втручання в особи, які не мають на це повноважень, забороняється. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, посадові особи чи інші фізичні особи зобов'язані виконувати законодавчі вимоги та процесуальні рішення слідчого.

Слідчий апарат правоохоронних органів складається із слідчих, провідних слідчих, слідчих особливо важливих справ та провідних слідчих особливо важливих справ.

«У Національній поліції, яка є складовою Міністерстві внутрішніх справ України функціонують» [13].:

1) «Головне слідче управління Національної поліції (далі – ГСУ)» [13].;

2) «слідчі управління головних управлінь Національної поліції в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, областях та місті Києві (далі – слідчі управління)» [13].;

3) «слідчі відділи (відділення) територіальних (відокремлених) підрозділів поліції»[13].

«У Головному слідчому управлінні Національної поліції, працюють:

слідчі з особливо важливих справ

старші слідчі з особливо важливих справ.

В обласних і прирівняних до них управліннях Національної поліції, працюють:

старші слідчі

слідчі з особливо важливих справ.

У міських і районних відділах (відділеннях) Національної поліції працюють

слідчі

старші слідчі» [13].

«Керівництво слідством в органах прокуратури, Національній поліції, СБУ й органах що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства (податкової міліції)»[14], «органів державного бюро розслідувань, органів Державної кримінально-виконавчої служби України здійснюють начальники слідчих підрозділів. Відповідно до ст. 39 нового КПК вказані посадові особи отримали процесуальний статус керівника органу досудового розслідування, на якого покладається обов'язок організувати досудове розслідування. Зокрема, керівник органу досудового розслідування уповноважений»[14]:

1) призначити слідчого (их) для проведення досудового розслідування, а у випадках досудового розслідування слідчою групою призначити провідну слідчу групу для управління діяльністю інших слідчих;

2) виключити слідчого зі слідчого розслідування вмотивованим рішенням з ініціативи прокурора або за власною ініціативою з подальшим повідомленням

прокурору та призначити іншого слідчого, якщо є підстави для його звільнення з боку КК або у разі неефективності досудового розслідування;

3) ознайомити з матеріалами слідчого розслідування, дати слідчому письмові вказівки, які не повинні суперечити рішенням та розпорядженням прокурора;

4) вживати заходів для виключення порушень закону, якщо їх визнають слідчі;

5) координує здійснення слідчих дій та продовжує термін їх проведення у випадках, визначених КПК;

6) провести досудове розслідування з використанням повноважень слідчого тощо.

Існує два суперечливі погляди щодо концептуальної основи побудови системи органів досудового розслідування в Україні: одна передбачає об'єднання слідчих в рамках окремого державного органу, який спеціалізується виключно на проведенні досудових розслідувань; інший виступає за децентралізацію слідчих пристроїв, підпорядковуючи їх правоохоронним органам, які відрізняються за статусом та сферою застосування.

Принципи першої позиції були визначені Концепцією судової та правової реформ 1992 року, яка передбачала створення єдиного слідчого апарату, оскільки такий слідчий союз, як вважалося, усуває "розподіл" сил, їх паралельну взаємодію зі слідчими органами, розслідувань загалом. Це опосередковано впливає з пункту 9 Перехідних положень Конституції України, який передбачає створення системи досудового розслідування та прийняття законодавства, що регулює його діяльність. Існує також протилежна позиція, яка виправдовує доцільність відмови від слідчого апарату.

Це сформульовано в Концепції реформи кримінального судочинства в Україні, яка була затверджена Указом Президента України № 311/2008 від 8

квітня 2008 року, згідно з якою слідчі органи будуть перетворені на систему досудових розслідувань, яка повинна включати:

- 1) національна поліція;
- 2) фінансова поліція;
- 3) військова поліція;
- 4) слідчий підрозділ Служби безпеки України;
- 5) спеціально створений орган попереднього розслідування корупційних правопорушень (антикорупційний орган). Передбачається, що компетенція органів досудового розслідування повинна бути визначена законом з урахуванням матеріальної, особистої, територіальної та суміжної юрисдикції.

По суті, ідея розмежування слідчих підрозділів сьогодні впроваджена в правову систему України. Наступним кроком у їхній реформі є створення Державного слідчого управління України та Національної антикорупційної служби в Україні за новим КПК.

2.2. Регулювання на законодавчому рівні прав учасників процесу, адміністративне забезпечення.

Попереднє розслідування - це стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення інформації про злочин до ЄРДР і закінчується закінченням кримінального провадження або надсиланням вироку, клопотанням про примусові медичні чи виховні заходи, клопотанням про звільнення від відповідальності.

Досудове розслідування передуює слуханню і його метою є забезпечення його успіху, але воно не може розглядатися лише як досудова фаза. Ця фаза має характеристики, які вказують на її незалежний характер, зокрема:

- 1) має самостійні завдання, що випливають із загальних цілей кримінального провадження (ст. 2 Кримінально-процесуального кодексу України (далі "КПК")), а саме: захист особи, суспільства та держави від кримінальних

правопорушень, захист прав та законних інтересів учасників кримінального провадження; також забезпечити швидке, повне та неупереджене досудове розслідування, щоб кожен, хто вчинив злочин, який переслідується за його виною, не був обвинуваченим чи засудженим невинною особою, не зазнавав надмірного тиску та не підлягав відповідному кримінальному провадженню; догляд;

Розслідування кримінальних справ неможливе без пошуку певних речей, які можуть мати значення у конкретній справі (викрадене майно, речові докази тощо), а також обшуку осіб (винного, свідків, потерпілих). Така діяльність повинна здійснюватися за допомогою оперативно-розшукових заходів. «Відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» від 18 лютого 1992 р., оперативно-розшукова діяльність – це система гласних і негласних пошукових, розвідувальних та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів»[15].

Його завдання - пошук та запис фактичних даних про протиправні дії осіб та груп, за які відповідає Кримінальний кодекс, розвідувально-підривна діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій щодо припинення злочинів та в інтересах кримінального судочинства, а також інформація в інтересах громадської безпеки. , суспільство і держава.

Оперативно-розшукову діяльність здійснюють виключно спеціальні оперативні підрозділи, визначені законом: Державна поліція, Служба безпеки України, Державна слідча служба, органи, що здійснюють нагляд за дотриманням податкового та митного законодавства (Державна податкова служба), Державна служба в'язниць України, Державна прикордонна служба України, Національне антикорупційне бюро розслідувань, Міністерство державного захисту, Служба зовнішньої розвідки України, Управління розвідки Міністерства оборони України. Забороняється здійснення оперативно-

розшукових заходів іншими департаментами призначених органів, департаментами інших міністерств, відомств, державних, приватних організацій та особами.

Вищезазначені оперативні підрозділи мають право виконувати завдання оперативно-розшукової діяльності:

- 1) слухати осіб за їх згодою, користуватися їх добровільною допомогою;
- 2) здійснювати контрольовані поставки та контрольовані та оперативні закупівлі товарів, предметів та речовин, у тому числі заборонених до обігу, у фізичних та юридичних осіб, незалежно від форми власності, з метою виявлення та документування фактів правопорушень. Контрольовані поставки, контрольовані та оперативні закупівлі здійснюються відповідно до положень статті 271 Кримінально-процесуального кодексу України в порядку, визначеному нормативно-правовими актами Міністерства внутрішніх справ України, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову та митну політику. , погоджено з Генеральною прокуратурою України та зареєстровано в Міністерстві юстиції України;
- 3) порушувати питання перевірок фінансово-господарської діяльності підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності та осіб, які ведуть підприємницьку діяльність чи іншим чином здійснюють іншу господарську діяльність у порядку, встановленому законодавством, та брати участь у їх провадженні;
- 4) ознайомитись з документами та даними, що характеризують діяльність компаній, установ та організацій, вивчити їх, за рахунок коштів, що виділяються на утримання підрозділів, які беруть участь в оперативно-розшуковій діяльності, на прохання керівників, установ та організацій - виключно в цих компаніях, установах та організацій та за згодою слідчого судді у порядку, передбаченому Кримінально-процесуальним кодексом України - вимагати документи та дані, що характеризують діяльність компаній, установ, організацій

та спосіб життя осіб, яких підозрюють у підготовці чи скоєнні злочину, джерело та розмір доходу, залишаючи копії цих документів та опис вилучених документи на запитуваних осіб та забезпечення їх зберігання та повернення у встановленому порядку. Збір оригіналів первинних фінансово-господарських документів заборонений, крім випадків, визначених Кримінальним кодексом України;

5) проводити операції із затримання злочинців, припинення злочинної діяльності, спецслужб та підривної діяльності спецслужб іноземних держав, організацій та приватних осіб;

б) відвідувати житлові приміщення та інші приміщення за згодою їх власників або мешканців з метою з'ясування обставин запланованого кримінального правопорушення, а також для збору інформації про протиправну діяльність осіб, що підлягають контролю;

7) таємно виявляти та фіксувати сліди тяжкого або особливо тяжкого злочину, документи та інші предмети, які можуть бути доказом підготовки або вчинення такого злочину, або отримувати розвідку, у тому числі шляхом вторгнення та контролю недоступних місць, житла чи іншого майна особи з положеннями статті 267 Кримінально-процесуального кодексу України;

7-1) «з метою виявлення та фіксації діянь, передбачених статтями 305, 307, 309, 311, 318, 321, 364-1, 365-2, 368, 368-3, 368-4, 369, 369-2 Кримінального кодексу України, проводити операції з контрольованого вчинення відповідних діянь. Порядок отримання дозволу, строк його дії та порядок проведення операції з контрольованого вчинення корупційного діяння визначаються Кримінальним процесуальним кодексом України» [5].;

8. виконувати особливу роль у розкритті злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації відповідно до положень статті 272 Кримінального кодексу України;

- 9) здійснювати аудіо- та відеоконтроль особи, вилучення інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, електронних інформаційних мереж відповідно до положень статей 260, 263-265 Кримінально-процесуального кодексу України;
- 10) забезпечувати, перевіряти та забезпечувати кореспонденцію відповідно до положень статей 261 та 262 Кримінального кодексу України;
- 11) спостерігати за особою, предметом чи місцем, а також аудіо- та відеообстеження місця відповідно до положень статей 269 та 270 Кримінального кодексу України;
- 12) встановити місце розташування електронних засобів відповідно до положень статті 268 Кримінального кодексу України;
- 13) мати відкритих та таємних штатних та неповних працівників;
- 14) використовувати конфіденційну співпрацю відповідно до положень статті 275 Кримінального кодексу України;
- 15) отримувати безкоштовно або за окрему плату інформацію від юридичних або фізичних осіб про заплановані або скоєні кримінальні правопорушення та загрози безпеці суспільства та держави;
- 16) користуватися за згодою адміністрації, службовими приміщеннями, транспортними засобами та іншим майном підприємств, установ, організацій, а також за згодою осіб - житлом, іншими приміщеннями, транспортними засобами та їх майном;

17) створювати та використовувати заздалегідь ідентифіковані (зафіксовані) або підроблені засоби відповідно до положень статті 273 Кримінального кодексу України;

18) створювати та використовувати автоматизовані інформаційні системи;

19. застосовувати засоби фізичного впливу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю з причин та в порядку, передбачених законами Державної поліції, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Державного захисту органів державної влади України та посадових осіб, Митного кодексу України;

20) у межах своїх повноважень подавати запит до правоохоронних органів інших держав та міжнародних правоохоронних організацій відповідно до законодавства України, міжнародних договорів України, а також статутів та правил міжнародних правоохоронних організацій, учасником яких є Україна; членів.

Надаючи ці широкі повноваження органам, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, законодавець гарантує гарантії законності в процесі їх проведення. Так, таємне проникнення в будинок або інше майно людини, вилучення інформації з каналів зв'язку, контроль листування, телефонні розмови, телеграфна та інша кореспонденція, використання інших технічних засобів для отримання інформації здійснюється за рішенням суду, поданим керівником відповідного оперативного управління, або його представник. Ці особи повинні повідомити прокурора про прийняття такого дозволу суду або про його відмову протягом 24 годин. Ці заходи застосовуються виключно для запобігання злочину або встановлення істини під час розслідування, якщо інше неможливо отримати інформацію.

Порушення прав та свобод людини та закону не допускаються під час оперативно-розшукової діяльності. Певні обмеження цих прав і свобод є виключними та тимчасовими і можуть застосовуватися лише за рішенням суду стосовно особи, в діях якої виявляються ознаки тяжкого або особливо тяжкого злочину, а також у випадках, передбачених законодавством України для захисту прав і свобод інших осіб. В обох випадках є підстави для проведення оперативно-розшукової діяльності, порушено оперативно-розшукову справу. Рішення про порушення справи підлягає затвердженню керівником компетентного органу.

Контроль за оперативно-розшуковою діяльністю здійснюють Державна поліція, Служба безпеки України, Служба зовнішньої розвідки України, Спеціально уповноважений центральний орган охорони державного кордону, Державна служба безпеки України, Державна фіскальна служба, Державна в'язниця України, Міністерство розвідки. оборони України.

Підозрюваний, обвинувачений, а також виправданий і засуджений (на відповідних стадіях судового провадження) мають право для свого захисту:

- знати, в чому саме його підозрюють чи обвинувачують;
- бути обізнаним зі своїми правами й отримувати їх зрозуміле роз'яснення;
- на першу вимогу мати захисника і конфіденційне побачення з ним до першого опитування, бесіди, допиту, а після цього – мати такі побачення без обмеження їх кількості і тривалості;
 - на участь захисника під час допиту й інших процесуальних дій; 49
 - на відмову від захисника в будь-який момент провадження;
 - на отримання допомоги захисника за рахунок держави у визначених законом випадках, у тому числі у зв'язку з відсутністю коштів на оплату захисника;

■ не говорити нічого з приводу підозри проти себе чи обвинувачення або в будь-який момент відмовитися відповідати на запитання;

■ давати пояснення, показання або в будь-який момент відмовитись їх давати;

■ вимагати перевірки обґрунтованості затримання;

■ у разі затримання або застосування як запобіжного заходу тримання під вартою – на негайне повідомлення членів сім'ї, близьких родичів чи інших осіб на їхній вибір про затримання й місце свого перебування;

■ збирати і подавати докази;

■ брати участь у проведенні процесуальних дій, які зачіпають його інтереси;

■ під час проведення процесуальних дій ставити запитання, подавати зауваження та заперечення щодо порядку їх проведення, які заносяться до протоколу;

■ застосовувати технічні засоби при проведенні процесуальних дій, що може бути заборонене лише вмотивованою постановою слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду й тільки з метою нерозголошення відомостей про охоронювану законом таємницю чи інтимне життя особи;

■ заявляти клопотання, в тому числі про проведення гласних і негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій, про забезпечення безпеки щодо себе, членів сім'ї, близьких родичів, житла і майна тощо;

■ заявляти відводи;

■ ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування до його завершення (крім тих із них, які на цій стадії можуть зашкодити розслідуванню), робити з них виписки й копії;

■ вимагати відкриття матеріалів досудового розслідування перед складенням і направленням до суду обвинувального акта та робити копії або відображення цих матеріалів;

■ одержувати копії процесуальних документів і письмові повідомлення;

- оскаржувати рішення, дії та бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду в установлених законом випадках і порядку;

- вимагати відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, а також вимагати відновлення репутації, якщо підозра, обвинувачення не підтвердились;

- користуватися рідною мовою, отримувати копії процесуальних документів цією мовою або іншою мовою, якою він володіє, користуватись у разі необхідності послугами перекладача за рахунок держави. 50 Обвинувачений, а також виправданий та засуджений (якщо для цього є підстави на відповідних стадіях судового провадження), також мають право:

- брати участь або вимагати допиту свідків обвинувачення, а також вимагати виклику та допиту свідків захисту на тих самих умовах, що і свідків обвинувачення;

- висловлювати в судовому засіданні свою думку з приводу клопотань інших учасників судового провадження;

- виступати в судових дебатах;

- ознайомлюватися з журналом і технічним записом судового засідання, давати на них свої зауваження;

- оскаржувати в установленому законом порядку судові рішення й ініціювати їх перегляд, знати про подані на них апеляційні та касаційні скарги, заяви про їх перегляд, подавати на них свої заперечення.

«Зазначені права об'єднано і детально викладено в статті 42 КПК. Слід мати на увазі, що наведений перелік прав підозрюваного, обвинуваченого, виправданого та засудженого не є вичерпним. Зокрема, підозрюваний та обвинувачений також має право в будьякий час до виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку примиритися з потерпілим й укласти угоду про примирення або укласти угоду з прокурором про визнання винуватості в разі

відсутності у провадженні потерпілого (ст. 469 КПК), підозрюваний має право бути письмово повідомленим про факт і результати проведення щодо нього негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 253 КПК) тощо. Слід мати на увазі, що вказані процесуальні права підозрюваного, обвинуваченого, виправданого та засудженого має право здійснювати також захисник відповідної особи, крім тих, які за їх змістом можуть здійснюватися винятково самою особою (наприклад, право на мовчання)» [5].

Зокрема Закон України «Про безоплатну правову допомогу» від 19.11.2012 року передбачає обов'язок надання захисника за рахунок держави особам, середньомісячний сукупний дохід сім'ї яких нижчий суми прожиткового мінімуму; інвалідам, які отримують пенсію або допомогу замість пенсії в розмірі менше двох прожиткових мінімумів для непрацевдатних осіб; дітям-сиротам, дітям, які позбавлені батьківського піклування, та безпритульним дітям і дітям, які можуть стати або стали жертвами насильства в сім'ї; особам, до яких застосовано адміністративне затримання чи адміністративний арешт; особам, які затримані за підозрою в учиненні злочину; особам, до яких як запобіжний захід обрано тримання під вартою (протягом 72 годин із моменту затримання) тощо.

2.3. Міжнародний досвід забезпечення прав учасників на стадії досудового розслідування адміністративно-правовий аспект

Як свідчить історія, Друга світова війна кардинально змінила погляди на гарантії миру в усьому світі. Так, уперше у світовій історії людство збагнуло справжню цінність прав і свобод людини, що й зумовило принципове оновлення правового механізму захисту прав людини. Починаючи з цього часу вони перестали бути суто внутрішньою компетенцією держав і набули міжнародного значення, втілюючись в ідеї утворення нового міжнародного правопорядку,

основою якої є повага до основних прав і свобод людини. В останні десятиліття світовою спільнотою прийнято ряд важливих міжнародних правових актів у сфері захисту прав і свобод особи.

Зокрема, Загальну декларацію прав людини 1948 р., Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р. та інші. В зазначених документах уперше було закріплено комплекс основних прав і свободи людини та громадянина, які на сьогодні прийнято називати міжнародними правовими стандартами. Їх значення полягає в тому, що вони заявляють: "люди Всі люди вільні та рівні за гідністю та правами, що дає кожному право на ефективний засіб правового захисту компетентними національними судами у разі порушення основних прав та законних інтересів, закріплених у Конституції та інших законах". .. всі люди рівні перед законом і мають право на дискримінацію згідно із законом без будь-якої дискримінації, а також без обмеження чи обмеження будь-яких основних прав людини "і т. д. Отже, можна сказати що міжнародне правове визнання та закріплення правової природи основоположних прав і свобод людини та громадянина стало центром пильної уваги на міжнародному рівні.

З огляду на це, для України як активного учасника міжнародної спільноти важливою умовою повноправного членства є визнання та імплементація у національне законодавство загальноновизнаних норм і принципів. У той же час, міжнародні правові стандарти захисту прав людини починають активно розроблятися й на регіональному рівні, що пов'язано з діяльністю Ради Європи. Відтак, цей рівень стає не менш важливим, а з приєднання України до Статуту Ради Європи (Закон України «Про приєднання України до Статуту Ради Європи» від 31.10.1995 р.) наша держава взяла на себе зобов'язання гармонізувати національне законодавство відповідно до норм міжнародного

права. Перш за все, це обумовлено тим, що у положеннях ст. 3 Статуту повага до прав людини є основоположним принципом участі у Раді Європи.

У разі ж порушення таких прав, Комітет міністрів Ради Європи уповноважений застосувати санкції у вигляді призупинення участі державичлена або зовсім її виключення із Ради Європи. На думку Т.І. Пашука по-друге, в інтересах захисту прав людини міжнародне співтовариство (у європейському правовому просторі) відводить особливу роль ефективним засобам виправлення порушень; по-третє, національне законодавство України повинно бути інструментом її соціально-економічної інтеграції до Європи.

На думку Ю. В. Лисюка, повага до прав, свобод та законних інтересів особистості в будь-якій галузі прав є основою розвитку людини, суспільства та держави в цілому, оскільки формування суверенної, незалежної, демократичної, соціальної та правової держави безпосередньо залежить від здійснення та захисту основних прав людини та які, в свою чергу, є ключовим і головним гарантом правового статусу держави. При цьому, на думку О. О. Юхна, до цього нас спонукають як внутрішні, так і зовнішні чинники.

До зовнішніх чинників учений відніс вимоги Ради Європи, а до внутрішніх намагання побудувати правову, демократичну державу, яка б гарантувала забезпечення та реалізацію прав і свобод її громадян². В цілому, міжнародні правові стандарти у сфері захисту прав людини складаються із сукупності загально визнаних норм і принципів, до яких відносяться наступні складові:

- 1) визнання та запровадження права та свободи особи в усіх сферах життєдіяльності;
- 2) обов'язкове закріплення кожною державою загальних принципів природного права;
- 3) забезпечення та дотримання прав особи без будь-якої дискримінації;
- 4) відповідальність держави за порушення прав особи;

5) подальше постійне удосконалення та розширення захисту прав особи та запровадження ефективного контролю правового механізму відновлення порушених прав. Водночас, дослідження положень зазначених міжнародних актів надає можливість підкреслити, що значна увага у них приділена саме захисту прав підозрюваного, обвинуваченого, зокрема щодо затримання, тримання під вартою, участі у провадженні захисника та ін. Разом з цим, захист прав потерпілого (жертви) впливає із загальних прав кожної людини, зокрема: право на рівний доступ до суду та рівність перед судом; право на відкритий судовий розгляд; право на судовий розгляд компетентним, незалежним і безстороннім судом, створеним відповідно до закону тощо.

У цьому контексті важливого значення набуває положення, згідно якого суд зобов'язаний визначити істотним порушенням прав людини і основоположних свобод у разі порушення права на захист. Проте, у положеннях ст. 20 КПК України правом на захист забезпечений підозрюваний, обвинувачений, виправданий і засуджений. Між тим, у світлі рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи основною функцією кримінального правосуддя має бути задоволення запитів і охорона прав та законних інтересів й потерпілого¹. В цьому напрямі ми відстаємо від вимог міжнародних правових стандартів, практики та кримінального процесуального законодавства країн СНД, в той же час наукові дослідження з цих питань також достатньо не проведено, зокрема після прийняття чинного КПК України у 2012 році.

Досліджуючи міжнародно-правові норми щодо захисту прав жертв у кримінальному провадженні, Капліна зазначила, що одним з перших документів, спрямованих на жертви злочинів, була Конвенція про компенсацію жертвам насильницьких злочинів (підписана Європейською Радою 24 листопада 1983 р.), де стаття 2 закріплює необхідність відповідальності держави за шкоду, заподіяну особі внаслідок вчинення навмисного насильницького злочину проти неї. Вчений зазначив, що Конвенція підтримує ідею вибіркової

компенсації лише певним категоріям осіб: (а) тим, хто зазнав значної шкоди своєму фізичному стану або здоров'ю внаслідок умисних насильницьких злочинів; (б) тих, хто перебував на утриманні померлого внаслідок правопорушення. Компенсація повинна компенсувати щонайменше: у разі втрати заробітку, втрат ліків та госпіталізацій, втрат на похоронах, а також у випадку утриманців (стаття 4). У ст. Стаття 3 Конвенції передбачає, що компенсація повинна надаватися державою, на території якої було вчинено злочин. Держави повинні вжити всіх заходів для того, щоб потенційні оператори отримували повну інформацію про компенсацію.

Пізніше, 29 листопада 1985 р., Генеральна Асамблея ООН прийняла Декларацію про основоположні принципи правосуддя для жертв злочинів та зловживання юрисдикцією, яка досить широко трактує термін "жертва злочину". Декларація узагальнює найбільш прогресивні досягнення у галузі захисту прав людини. Держави закликаються створити та посилити судові та адміністративні механізми, що дозволяють потерпілим отримувати компенсацію шляхом офіційних або неформальних процедур, які є оперативними, справедливими, дешевими та доступними, а також забезпечувати відповідність судових та адміністративних процедур потребам жертв злочинів.

Цього можна досягти, зокрема, шляхом інформування потерпілих про їх права, обсяги та строки розгляду кримінальної справи, а також шляхом надання можливості висловити та врахувати думки та побажання потерпілого на відповідних стадіях процесу у справах, що стосуються особистих інтересів потерпілого. ; вжиття заходів для захисту свого життя та безпеки своєї сім'ї, свідків та захисту від залякування та помсти. У Декларації наголошується, що держави повинні розвивати і в основному забезпечувати відповідні права та засоби захисту для жертв злочинів. Аналіз вищезазначених міжнародно-правових актів показує, що вони встановлюють основні правові вимоги щодо

захисту прав жертв (жертв злочинів), дотримання яких є важливим у будь-якій демократичній правовій державі. Особливо важливо, щоб за належних обставин особи, які вчинили злочин або треті особи, відповідальні за їх поведінку, надавали справедливу компенсацію жертвам злочинів, їхнім сім'ям або утриманцям.

«Така реституція повинна включати повернення власності, виплату за заподіяну шкоду, відшкодування витрат, понесених в результаті віктимізації, надання послуг і відновлення порушених прав. Крім того, в Рекомендації відносно міжнародного співробітництва в галузі запобігання злочинності та кримінального правосуддя в контексті розвитку, прийнятої Резолюцією 45/107 Генеральної Асамблеї ООН 14 грудня 1990 зазначено, що стосовно жертв злочинів необхідно розробити рекомендації, які повинні містити перелік всеосяжних заходів для проведення роботи щодо захисту, надання правової допомоги, а також відшкодування (компенсації) шкоди»[52].

Такі рекомендації слід виконувати відповідно до правових, соціальних, культурних та економічних умов кожної країни та враховувати важливу роль неурядових організацій у цій галузі. Поновлення прав потерпілих також розглядається в Стандартних мінімальних правилах ООН про заходи, що не містять позбавлення волі (Токійські правила), які були прийняті Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН. 45/110 від 14 грудня 1990 р. Зокрема п. Ст. 8.2 Санкції, які можуть бути призначені органами неповнолітніх, включають такі резолюції, як повернення майна жертви або рішення про компенсацію.

«У той же час, ст. 46 Правил Організації Об'єднаних Націй щодо захисту неповнолітніх, позбавлених волі, передбачено, що неповнолітні, які працюють у виправних установах, повинні мати право користуватися частиною свого заробітку для відшкодування збитку жертвам вчиненого ним правопорушення³. Однак, за дослідженням, на практиці зазначені положення не завжди враховуються представниками адміністрації виправних установ. Важливе

значення для відшкодування (компенсації) шкоди в кримінальному судочинстві має ст. 68 «Захист прав потерпілих і свідків та їх участь в провадженні», а також ст. 75 «Відшкодування шкоди потерпілим» Римського статуту кримінального суду від 17.07.1998 р.1»[3].

У цьому контексті на 5-му засіданні 2 червня 2010 року була проведена конференція на тему "Вплив системи Римського статуту на жертв". Конференція була зосереджена на участі та захисті жертв, включаючи захист свідків, роль адвокатури та важливість цільового фонду для жертв. Важливість участі жертв як зацікавлених сторін, а також необхідність зміцнення їх правового статусу як зацікавлених сторін та бенефіціарів переваг Римського статуту були визнані та підтверджені. Наголошено на необхідності належного правового захисту потерпілих та свідків, а також їх посередників.

Крім того, було вирішено розробити комплексну програму адвокатури для ознайомлення громадськості із завданнями суду, роз'яснення його ролі та забезпечення доступу до встановленої та визначеної системи порушених прав та законних інтересів особи, з особливою увагою до громад, які мешкають у віддалених районах. Незабаром після цього, на 9-й сесії, 8 червня 2010 р., Була прийнята резолюція про вплив системи Римського статуту на жертв. Резолюція визначає такі права жертв: рівний та ефективний доступ до правосуддя, захисту та підтримки; для оперативного та адекватного відшкодування (відшкодування) заподіяної шкоди, а також доступу до відповідної інформації про порушені права та до правового механізму їх відшкодування, що є необхідною складовою правосуддя. Наказ також закликав Суд продовжувати наполегливо працювати над оптимізацією стратегії своїх жертв та вдосконаленням її рішення.

«Проблеми захисту прав потерпілого неодноразово ставали предметом наукової дискусії на різних рівнях – як на державному, так і міжнародному. Зокрема, питання реформування системи відшкодування (компенсації) потерпілому шкоди, завданій в ході кримінального правопорушення, в Україні

почали досліджуватись з перших років проголошення незалежності. Основними засадами захисту прав і законних інтересів потерпілого повинно стати справедливе поводження, інформованість, забезпечення відшкодування шкоди, надання безоплатної правової та ін. Поряд із цим, основними напрямками забезпечення захисту прав і законних інтересів потерпілих визнано: – по-перше, впровадження міжнародних принципів захисту, закріплених Декларацією основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживань владою¹ та Європейською конвенцією щодо відшкодування збитків жертвам насильницьких злочинів»[1].

Зокрема, слід зазначити, що мільйони людей у всьому світі зазнають шкоди від злочинів та зловживання владою, а права жертв не визнаються належним чином. - по-друге, запровадження положень про розширення процесуальних прав та законних жертв до КПК в Україні, відповідно до Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи 11 (85) 11 щодо статусу жертв у кримінальному законодавстві та процедурі³; - по-третє, розробка закону про надання компенсації потерпілим; розробка механізму реалізації права потерпілого на відшкодування шкоди (шкоди), заподіяної злочином; - по-четверте, створення спеціального фонду для компенсації жертвам та створення фондів для вирішення цих проблем тощо. Як обгрунтовано зазначив М. Я. Ніконенка, одним із видів юридичних гарантій, що забезпечують повну компенсацію матеріальної шкоди, заподіяної злочином, є кримінальні гарантії.

На підтвердження своєї позиції М. В. Орлов вбачає ці гарантії насамперед у принципах кримінального судочинства, процесуальної форми, процесуального права та правових інститутів, що регулюють форму матеріальної шкоди, діяльності відповідних правовідносин, зокрема: представників правоохоронних органів та окремих учасників кримінального провадження їх повноваження, а також належне здійснення прокурорського нагляду та судового контролю за процесом відшкодування майнової шкоди, заподіяної кримінальним

правопорушенням. Водночас він справедливо зазначає, що процес відшкодування майнової шкоди, заподіяної злочином, не тільки складний як такий.

Це передбачає існування відповідного законодавства та чітке виконання його положень. Цей процес найчастіше пов'язаний із значним обмеженням демократичних прав і свобод, наданих громадянам Конституцією України, і будь-яке обмеження щодо них допустимо лише в межах закону.

Незважаючи на суттєві вдосконалення чинного законодавства, як зазначив Г. Юрін, чинний процесуальний механізм захисту прав людей, незважаючи на демократичний розвиток суспільства та прагнення держави, ще не сформований до кінця³. У цьому контексті ми підтримуємо думку Д. В. Плачкова, який заявив, що одним із шляхів посилення правових гарантій захисту прав та законних інтересів жертв злочинів є вдосконалення регулювання відшкодування збитків, розширення взаємодії різних галузей права. Перш за все це стосується процесуальних механізмів кримінального та цивільного права.

«Слід відмітити, що цим питанням приділяється увага на Конгресах ООН із запобігання злочинності та кримінального правосуддя, що впливають на національну політику та практику, а також розвивають міжнародне співробітництво у цій сфері, сприяючи обміну думками та досвідом, мобілізуючи громадську думку та виробляючи рекомендації щодо різних варіантів політики на національному, регіональному та міжнародному рівнях. Деякі з цих рекомендацій безпосередньо стосуються проблем відновлення прав потерпілих. Зокрема, в Керівних принципах в галузі запобігання та кримінального правосуддя в контексті розвитку і нового міжнародного економічного порядку (додаток до Міланського плану дій), прийнятих на сьомому Конгресі Організації Об'єднаних Націй з попередження злочинності та поводження з правопорушниками, 26 серпня-6 вересня 1985 р., наголошено на необхідності вжиття законодавчих та інших заходів з метою забезпечення жертв

злочинів ефективними засобами правового захисту, включаючи компенсацію за шкоду, заподіяну злочином (ст. 12)»[3].

«Разом із вказаним, принципове значення у сфері захисту прав потерпілих мають документи ІХ Конгресу ООН (Каїр, 29 квітня-8 травня 1995 року) щодо запобігання злочинності і поводження з правопорушниками. Суттєве значення має й рішення ХІ Конгресу Міжнародної Асоціації кримінального права (МАКП), на якому вперше було сформульовано вихідні положення та загальні принципи відшкодування шкоди потерпілому від злочину. У преамбулі заключного документу цього Конгресу зазначено, що відшкодування збитків потерпілому в результаті злочинів є засобом відновлення юридичної та громадської рівноваги в руках сучасної правової політики, що ефективно доповнює кримінальні санкції з урахуванням ресоціалізації засудженого. Ефективна компенсація, що базується на сучасних вимогах суспільної солідарності, є завданням суспільства, особливо в тих випадках, коли правопорушник невідомий або проти нього не порушували судовий процес, або його засуджували, але він неплатоспроможний»[56].

У цьому контексті Р.Р.Трагнюк зазначила, що найбільший інтерес викликають Рекомендації щодо становища жертв, які є першим таким європейським актом, спрямованим на зміцнення довіри жертв справедливості до справедливості та залучення їх до співпраці. Рекомендації закликають національні уряди приділяти більше уваги фізичній, психологічній, матеріальній та соціальній шкоді, заподіяній жертві, та розглянути відповідні заходи, які слід вжити для задоволення її або її вимог на всіх стадіях кримінального провадження². О. Д. Бойков зазначив, що Конгрес переніс акцент з пріоритетного захисту прав правопорушників на пріоритетний захист жертв злочинів та суспільних інтересів, встановивши нові фундаментальні ролі в кримінальному праві, процесуальному праві та віктимологічному відділі судової медицини³, про що свідчить деяке відновлення захисту прав, свобод та

законних інтересів потерпілого у кримінальному провадженні. Проблемні питання щодо захисту прав та законних інтересів жертви з боку судової влади, як зазначив С. А. Григоров, обговорювались на двох останніх конгресах ООН з питань запобігання злочинності та кримінальному судочинству, що відбулися в Бангкоку в 2005 році та в 2010 році в Сальвадорі, де Було зазначено, що багато жертв були незадоволені станом безпеки своїх прав та законних інтересів. У цьому контексті захист конституційних прав потерпілого та зміцнення його процесуального становища залишаються одним із пріоритетів держави⁴, який ми підтримуємо. В результаті обговорень на конгресах, вироблення пропозицій та рекомендацій сформульовані принципи справедливості: справедливе ставлення до потерпілих та свідків.

«Сформульовані принципи відображено в міжнародному законодавстві, національних законодавствах держав, до яких можна віднести й Україну. На сьогодні питанням захисту прав і законних інтересів потерпілого приділяється увага Радою Європи. Зокрема, в Рекомендації R (85) 11 Комітету міністрів державам-членам стосовно положення потерпілого в межах кримінального права та кримінального процесу від 28.06.1985 р. вказано на необхідність в рамках системи кримінального правосуддя звертати більше уваги на заподіяний потерпілому фізичний, психологічний, матеріальний і соціальний збиток, а також розглянути заходи, що доцільно вжити у зв'язку з цим для задоволення його потреб»[62].

У свою чергу, про необхідність відшкодування шкоди потерпілому в співвідношенні з визнанням потреб правопорушника щодо його соціального статусу йдеться й у Рекомендації № R (92) 16 про Європейські правила щодо загальних санкцій і заходів, прийнятої Комітетом Міністрів Ради Європи 19 жовтня 1992 р.² Перспективні форми відновлення прав потерпілих передбачені в Рекомендації № R (99) 19 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам

Ради, які зацікавлені в організації медіації у кримінальних справах, прийнятої Комітетом Міністрів Ради Європи 15 вересня 1999 р.

«Незважаючи на те, що ці норми представлені в рекомендаційній формі, згідно п. «Б» ст. 15 Статуту Ради Європи Комітет Міністрів має право запросити від урядів-членів інформацію про хід виконання таких рекомендацій³. З цих питань, О. А. Зайцев зазначив, що з початку 90-х років проблемі захисту учасників кримінального процесу стали приділяти велику увагу в Європі. У 1993 році створено Комітет експертів з проблем залякування свідків і забезпечення їх прав на захист»[64].

«Комітет розробив «Рекомендації з питання залякування свідків і забезпечення прав захисту», що були прийняті Комітетом Міністрів Ради Європи у 1997 році. У цих Рекомендаціях до визначення поняття «свідок» слід розуміти будь-яких осіб, які володіють інформацією і чиї показання бере до уваги судовий орган при розгляді звинувачення, тобто йдеться переважно про функцію, а не про правовий статус учасника кримінального процесу, а саме: про необхідність захисту «... свідків, потерпілих, експертів, перекладача, чи навіть підозрюваних та обвинувачених, якщо вони сприяють кримінальному судочинству»[67].

В одних країнах залякування злочинців є окремим видом злочину (Данія, Великобританія, Угорщина), в інших - втручання в життя, здоров'я, підкуп, погрози або примушення свідка або жертви відмовитись від дачі показань вважаються злочином. Французький кодекс навіть передбачає публікацію коментарів, спрямованих на вплив на свідчення свідків, потерпілих чи експертів або на рішення слідчих та судових органів, а також проти того самого правопорушення, до остаточного рішення в основному провадженні друкованими або аудіовізуальними ЗМІЗ. Слід зазначити, що Україна також доклала значних зусиль у цьому напрямку для покращення захисту прав і свобод людини та забезпечення їх поваги. Зокрема, стаття 386 Кримінального

кодексу України передбачає кримінальну відповідальність за перешкоджання явці свідка, потерпілого, судово-медичного експерта, органів досудового розслідування, тимчасових слідчих та спеціальної тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, що змушує їх відмовити в дачі показань або дійти висновку. навмисно давати неправдиві свідчення або висновки, погрожуючи вбивством, насильством, знищити майно таких осіб або їхніх близьких родичів або розголошуючи інформацію, що їх дискредитує, або підкупуючи свідка, потерпілого чи експерта з цією ж метою та погрожуючи помститися за раніше дане свідчення або висновок .

«Така підвищена увага, на думку І. В. Строкова, пов'язана з тим, що зазначена категорія учасників кримінального процесу потребує найпильнішої уваги і турботи з боку держави, оскільки вона не забезпечила їх захист від злочинних посягань. Крім того, наявні механізми не забезпечують поновлення їхніх прав та майна, що ми підтримуємо».[54]

Згідно з аналізом, становище потерпілого у кримінальному праві інших держав є зовсім іншим. Зокрема, відповідно до ст. 85 КПК Франції має право отримати статус цивільного прокурора як жертви злочину або проступку шляхом подання скарги до компетентних органів, що передбачає примусове переслідування. Потерпіла сторона (або цивільний прокурор - ці терміни використовуються як взаємозамінні у КПК Франції) має право порушувати кримінальне провадження або порушувати справи як сторона кримінального провадження. Його права досить широкі, як і права обвинуваченого, оскільки розвиток та вдосконалення французького кримінального процесу поступово призвів до нівелювання прав цих учасників³, що є виправданим та природним. Переможні положення були закріплені в Комуністичній партії Німеччини, а в 1986 р. Був прийнятий спеціальний закон про жертви.

«У той же час, у параграфі 10607 Зводу законів США використовується поняття «жертва злочину», під яким розуміється особа, якій було спричинено

шкоду в результаті вчинення злочину. При цьому, якоїсь спеціальної постанови про визнання особи потерпілою не виносять. Юридичним фактом вступу особи до кримінального судочинства є не винесення процесуального документу (постанови чи ухвали), а сам факт спричинення особі шкоди злочином».[62]

У 1982 р. Стандарти та принципи поводження з жертвами злочинів правоохоронними органами були закріплені законодавчо в США, а саме: надання пріоритетної та невідкладної правової, соціальної та медичної допомоги; надання інформації про заходи, які можуть бути вжиті правоохоронними органами для захисту від залякування; терміново оголосити про прийняття важливих процесуальних рішень у справі, включаючи затримання або арешт обвинуваченого, звільнення його з-під варти до розгляду справи в суді у разі закриття або відмови у притягненні до кримінальної відповідальності; з'ясування поглядів потерпілого або членів його сім'ї під час кримінального провадження, в якому жертва є неповнолітньою, або смерть жертви тощо.

«У цьому контексті К. І. Кухта зазначив, що вищевикладені положення дозволяють забезпечити захист прав і законних інтересів потерпілого ще до початку офіційного розслідування. Крім того, зазначений Закон підвищив кримінальну відповідальність за вчинення впливу (тиску) на жертв злочинів, удосконалив правовий механізм відшкодування шкоди.»[70]

Жертви злочинів отримали подвійний доступ до правосуддя та справедливого поводження, компенсації винним, компенсації від влади та матеріальної, медичної та психологічної допомоги від НУОЗ. В рамках постійного вдосконалення законодавства в цій галузі Конгрес США у 1990 р. Ухвалив новий федеральний закон про права жертв злочинів та реституції, приділяючи особливу увагу справедливому та обережному поводженню з жертвами, зберігаючи вищезазначені принципи, які, на нашу думку, є результатом демократичного розвитку. і верховенство права. Посилення таких

правових гарантій прав потерпілого сприяє ефективному захисту та реалізації прав потерпілого у кримінальному провадженні, відновленню його правового статусу як рівноправного учасника суспільних відносин та забезпечує повне відшкодування (відшкодування) шкоди, заподіяної злочином.

«Як свідчить дослідження, удосконалення кримінального процесуального законодавства, зокрема в частині забезпечення та реалізації прав і законних інтересів потерпілого (жертв злочинів), постійно перебуває в динаміці свого розвитку з урахуванням як соціально-економічних, політичних та інших потреб держави та суспільства, а також вимог міжнародних правових актів і позитивного досвіду інших країн. Підтвердженням цього є те, що на сьогодні міжнародною спільнотою розроблено основоположні правові акти з фундаментальних питань у сфері кримінального судочинства. Кожна держава, яка взяла на себе зобов'язання як члена ООН, повинна забезпечити кожній особі її права та свободи»[52].

Ці обов'язки поширюються також на положення про правовий статус учасників кримінального провадження з урахуванням міжнародно-правових норм та принципів. У юридичній літературі зазначається, що міжнародно-правові норми основних прав і свобод людини і громадянина - це норми сучасного міжнародного права, які встановлюють загальнодемократичні вимоги та обов'язки держав визнавати, поважати та захищати права людини, що з урахуванням особливостей їх соціального устрою. бути закріпленими та конкретизованими в правовій системі.

Сучасна концепція прав людини, суттєвий зміст якої є основою формування міжнародно-правових норм, ґрунтується насамперед на концепції природного права, сформованій у XVII. - XVIII. Століття, що містить уявлення про природні та невід'ємні права людини. може бути обмежена державою. Універсальна концепція прав людини втілює різні доктрини, філософські погляди, політичні, економічні, етичні та правові вчення багатьох націй. В основі цієї концепції

лежить ідея людської гідності як найвищої цінності¹. Ці положення закріплені в Конституції України. Зокрема, ст. 3 передбачає, що особа, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканість та безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а ст. 21 сказано, що всі люди вільні та рівні за гідністю та правами.

Права і свободи людини є невідчужуваними і недоторканими. Права і свободи людини і громадянина є природними, оскільки вони не залежать від волі окремо взятої держави чи навіть груп держав з точки зору міжнародно-правових норм, ані від законів суспільного розвитку. Ці права та свободи мають бути гарантовані кожному, а держава повинна забезпечити їх реалізацію.

Позбавляючи людину цієї можливості, держава діє незаконно, навіть якщо вона «легітимізує» ці акти у своєму національному законодавстві, оскільки такі дії проти особи в цьому випадку не порівнянні з національним, а з міжнародним правом². Права особи, як заявив А.П. Гуськова, сьогодні є важливим фактором, що визначає мету, зміст та форми процесуальної діяльності у кримінальному провадженні. У той же час, людина не існує поза суспільством, де закон є необхідним засобом консолідації вираження соціальної свободи індивіда, його інтересів³, які ми підтримуємо.

Додамо, що ефективність реалізації прав та законних інтересів є безумовним показником рівня розвитку правової держави. В контексті сучасних трансформацій аналіз цієї проблеми є надзвичайно важливим з теоретичної та практичної точок зору, оскільки дозволяє визначити подальші орієнтири та пріоритети держави у галузі захисту прав, свобод та законних інтересів потерпілих у кримінальному процесі. На думку С. М. Ягофарова, важливість закріплених кримінально-процесуальних прав в першу чергу відображається в тому, що правосуддя - це вид державної діяльності, який у ряді випадків пов'язаний із застосуванням примусових засобів, тому визначають межі можливого відповідного державного впливу на особистість.

У цьому контексті слід додати, що природним відображенням сучасної тенденції до посилення гарантій прав та законних інтересів потерпілих у кримінальному провадженні є посилена увага, що приділяється існуючим міжнародно-правовим нормам у цій галузі, заснованим на найбільш прогресивних правових концепціях. фактичне становище сторін кримінального провадження, включаючи потерпілого.

Згідно з міжнародним досвідом надання правової допомоги потерпілим, судова система була переглянута у всьому світі, що призвело до низки засобів правового захисту у цих справах. У багатьох країнах були зроблені важливі кроки для забезпечення дотримання принципів ООН та Ради Європи, але мало хто був реалізований повністю: деякі через відсутність законодавства, що підтримує, багато через відсутність фінансування або недостатнє розуміння того, як органи, що діють у кримінальне провадження та інші органи, щоб краще задовольнити потреби жертви, навіть маючи обмежене фінансування та обмежувальну законодавчу базу. Водночас це змінилося у багатьох країнах.

Незважаючи на обмежені ресурси та недостатнє доповнення законодавства, поводження з жертвами та свідками на місцевому рівні може змінитися². Слід зазначити, що Конституція України гарантує громадянам можливість захищати свої права і свободи в міжнародних органах, зокрема кожен має право звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи органів після міжнародних національних засобів правового захисту. Україна - учасник.

Практика застосування Кримінально-процесуального кодексу України свідчить про факти порушення основного конституційного права на захист від підозр, зокрема щодо забезпечення участі адвокатів у кожній стадії кримінального провадження, своєчасного доступу до професійної правової допомоги, достатнього часу та можливостей для підготовки захисту. Вищезазначені питання вимагають гармонізації національного законодавства з

практикою Європейського суду з прав людини, зокрема процесуальної процедури осіб, які потенційно причетні до кримінальних правопорушень, та визнання їх прав на захист, а отже, надання професійної правової допомоги. . Зрештою, практика ЄСПЛ сьогодні є безумовним інструментом для ефективного захисту особи від порушень з боку держави, особливо з метою використання правових позицій основних загальноприйнятих прав на практиці за аналогією із законом.

«Участь захисника-адвоката є найбільш ефективним засобом забезпечення права підозрюваного, обвинуваченого на кваліфікований захист у кримінальному провадженні. Недотримання цих складових права на захист на різних стадіях може призвести до істотних порушень вимог КПК та скасування судового рішення відповідно до ч. 1 ст. 87 КПК України про недопустимість доказів»[7].

«У рішенні по справі «Артіко проти Італії» ЄСПЛ зазначив, що Конвенція покликана гарантувати не права, які є теоретичними або ілюзорними, а права, які є практичними і ефективними, і що це є особливо важливим для прав захисту, з огляду на те помітне місце, яке обіймає в демократичному суспільстві право на справедливий судовий розгляд, з якого право на захист випливає»[51].

На практиці рішень ЄСПЛ була розроблена система гарантій, що забезпечують участь адвоката як частину права на справедливий судовий розгляд. Систематичний аналіз рішень ЄСПЛ виправдовує включення таких гарантій, зокрема: особливостей здійснення права на вільний вибір адвоката; принцип своєчасного надання правової допомоги; принцип ефективного захисту; обмеження відмови особи в юридичній допомозі; обов'язок прокурорів надавати особам інформацію про право доступу до правової допомоги; доступ до діяльності та послуг правової допомоги; конфіденційність спілкування з адвокатом; достатньо часу для підготовки до захисту.

Відповідно до практики ЄСПЛ підозрювані в кримінальному процесі мають право на доступ до правової допомоги не пізніше, як з моменту арешту чи взяття під варту або з того моменту, коли обставини, в яких опинилася особа, починають суттєво погіршувати її становище. ЄСПЛ вказує, що це право також включає право на доступ до адвоката під час першого часу допиту або будь-якого опитування поліцією у ситуації, коли праву на захист могло бути завдано непоправної шкоди. Наприклад, у справі «Сальдуз проти Туреччини» (2008 рік) використання свідчень, отриманих від підозрюваного під час допиту (особливо зізнавальних) або інших слідчих дій за відсутності у підозрюваного правової допомоги, порушує Статтю 6 Конвенції [52]. У рішенні по справі «Брюско проти Франції» ЄСПЛ підтвердив, що право на юридичну допомогу включає в себе присутність адвоката на будь-яких допитах [53]. В рішенні по справі «Дайанан проти Туреччини» ЄСПЛ зазначив, що підозрюваним має бути надана можливість отримати правову допомогу щойно як їх взяли під варту, незалежно від того, чи поліція проводить або не проводить допит. [54] У справі «Шабельник проти України» ЄСПЛ постановив, що право на правову допомогу виникає в момент, коли становище людини стає суттєво уразливим, навіть якщо її офіційно не затримано в якості підозрюваного [55]. Суд пояснив, що становище заявника стало значно вразливішим одразу після вжиття серйозних слідчих заходів з перевірки підозри стосовно нього та підготовки версії обвинувачення, і постановив, що було порушено пункт 1 і пункт 3(с) статті 6 Конвенції, оскільки момент, у який настає право на правову допомогу, не залежить від того, який формальний статус має підозрювана у вчиненні злочину особа. У справі «Нечипорук і Йонкало проти України» ЄСПЛ дійшов висновку, що до заявника ставилися як до особи, підозрюваної у вчиненні кримінального злочину, і тому мали би забезпечити йому передбачені Статтею 6 права, включно з безперешкодним доступом до адвоката [56]. У відповідності до міжнародних стандартів право на отримання правничої допомоги адвоката

повинне гарантуватись кожній особі незалежно від її формального статусу, якщо щодо цієї особи органами влади здійснюється публічне кримінальне переслідування. Вищевикладена проблема зумовлює необхідність правової визначеності в КПК статусу осіб, які запідозрені у вчиненні кримінального правопорушення та у зв'язку із чим вони підпадають під заходи процесуального примусу під час досудового розслідування.

У свою чергу, досліджуючи ці питання, О. І. Тищенко зазначила, що висновок про необхідність врахування думки потерпілих при обранні запобіжних заходів обумовлений міжнародно-правовими актами, [67,с.67] зокрема: у підпункті «с» п. 6 Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою від 29 листопада 1985 р., ч. 3 ст. 25 Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності (прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р.) зазначено, що кожна країна-учасниця повинна створити можливості для викладу та розгляду думок і побоювань потерпілих на відповідних стадіях кримінального провадження щодо осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, так, щоб не завдавало шкоди правам захисту. Разом з тим, у пункті 3 ст. 25 «Пункт 33 Рекомендації № R (2000) 19 Комітету міністрів країн – членів Ради Європи «Про роль прокуратури в системі кримінального судочинства» проголошується, що органи прокуратури мають належним чином враховувати думки та інтереси жертв злочинів. Відтак, учена вказала, що у разі відмови прокурора дати згоду слідчому на клопотання про застосування до особи запобіжного заходу, то потерпілому доцільно надати право звертатися до суду з питанням про обрання до підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу [67,с.67] . Однак, у положеннях КПК України 2012 р. так і не було закріплено за потерпілим такого права, у зв'язку з чим А.В. Лапкін доречно вказав , що позбавлення права ініціювати застосування запобіжного заходу потерпілого не є виправданим, а учені й раніше наголошували на доцільності надання потерпілому права самому

клопотати перед судом щодо обрання запобіжного заходу, і такі пропозиції є цілком обґрунтованими з огляду на необхідність забезпечення прав та законних інтересів потерпілого, надання йому додаткових можливостей відстоювати власну процесуальну позицію [66,с.17] , що ми також підтримуємо та вважаємо, що чинний КПК України в цій частині абсолютно несправедливо обмежує право потерпілого на захист своїх прав і законних інтересів. У зв'язку з цим, на нашу думку, за слідчим, прокурором доцільно закріпити обов'язок щодо врахування думки потерпілого, бути присутнім при обранні, зміні чи скасуванні запобіжного заходу, надавати пояснення та докази на підтвердження своєї позиції, а також право оскаржувати рішення з цих питань. Відтак, на законодавчому рівні необхідно внести відповідні зміни та доповнення з піднятого питання.

Таким чином, у цьому розділі КПК України абсолютно несправедливо обмежує право потерпілого на захист прав та законних інтересів. У зв'язку з цим, на наш погляд, слідчий повинен на обов'язок слідчого покласти обов'язок враховувати думку потерпілого, бути присутнім у виборах, зміні чи скасуванні запобіжного заходу, надавати пояснення та докази для підтвердження своєї позиції та права на апеляцію. з цих питань. Велика кількість багатосторонніх питань, пов'язаних із захистом прав та законних інтересів потерпілого органами досудового розслідування, свідчить про їх складність та багатосторонність. У той же час, для досягнення ефективного та повного захисту прав та законних інтересів потерпілого у досудовому провадженні необхідно внести зміни в частину окреслених проблемних зон та прогалін. Незважаючи на те, що розробники Комуністичної партії України у 2012 р. Намагалися врахувати світовий та європейський юридичний досвід та кримінальне законодавство, недоліки практики застосування положень попередньої Комуністичної партії 1960 р., А також існуючі наукові думки, деякі досудові проблеми не були належним чином вирішені. На наш погляд, існує потреба у вдосконаленні

положень чинного законодавства у галузі кримінального провадження через те, що вони не зазнали належного законодавчого закріплення, що негативно впливає на їх правоохоронну діяльність.

III. МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У КОНТЕКСТІ ПРАВОЗАХИСНОЇ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ

3.1. Охорона та захист прав учасників кримінального процесу на стадії досудового розслідування через призму адміністративно- правового аспекту

Досудове розслідування – це окрема стадія кримінального процесу, яка починається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суда обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності. Називаючи розслідування «досудовим», законодавець тим самим вказує на його співвідношення з основною частиною судового розслідування – судовим слідством.

Саме на стадії досудового розслідування відбувається значне обмеження існуючих прав і свобод людини, особливо на його початковому етапі. Надійні гарантії прав і свобод людини на цьому етапі повинні першочергово забезпечуватися.

Гарантії основних прав і свобод людини і громадянина становлять собою систему норм, принципів, умов та вимог, які в сукупності забезпечують додержання прав, свобод і законних інтересів особи. Систему кримінально-процесуальних гарантій становлять наступні:

- 1) Кримінально-процесуальна форма
- 2) Принципи кримінального процесу
- 3) Процесуальний статус учасників кримінального процесу
- 4) Можливість застосування заходів забезпечення кримінального провадження

- 5) Прокурорський нагляд
- 6) Судовий контроль
- 7) Відомчий контроль
- 8) Інститут оскарження дій, рішень і бездіяльності органів і посадових осіб, що здійснюють кримінальне провадження
- 9) Юридична відповідальність учасників кримінального процесу тощо [7,с.51]

Для забезпечення повноти, всебічності й об'єктивності системи засобів забезпечення кримінально-процесуальних гарантій розглянемо деякі з них окремо, разом з їх структурними елементами.

1. Верховенство права у сфері правосуддя означає таку побудову кримінального процесу, де пріоритет надається правам і свободам людини, де право створює таку процесуальну форму й систему правовідносин, за якої максимально усувалися б можливості свавілля чиновників та обмеження прав і свобод людини, втручання в гарантовані законом права і свободи людини зовсім не мало б місця або здійснювалося лише в передбачених законом випадках, в умовах крайньої необхідності, коли іншими засобами вирішити завдання правосуддя неможливо, а заподіяна такими заходами шкода буде меншою, ніж при цьому відвернута. [9,с.11-12].

В.М. Тертишник безспідставно стверджує, що під процесуальною формою слід розуміти передбачені кримінально-процесуальним правом відстави, умови, строки, послідовність і порядок дій учасників процесу, засоби реалізації ними своїх прав, свобод та обов'язків, процедура здійснення окремих процесуальних дій і прийняття юридичних рішень, а також режим документування процесуальної діяльності, покликані забезпечити вирішення завдань і досягнення мети кримінального процесу.

2. Питанням забезпечення прав і свобод людини і громадянина вітчизняне кримінально-процесуальне законодавство завжди приділяло значну увагу. Із

прийняттям 13 квітня 2012 року Криміально-процесуального кодексу України з'явилась велика кількість новел, які і досі потребують теоретичного осмислення й вирішення конкретних завдань. Так, наприклад, КПК України з метою забезпечення прав і свобод людини передбачив, що зміст та форма кримінального провадження повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, яке зокрема включає:

- Верховенство права
- Законність
- Рівність перед законом та судами
- Повага до людської гідності
- Забезпечення права на свободу та особисту недоторканість
- Недоторканість житла чи іншого майна
- Секрет спілкування
- Невтручання у приватне життя
- Недоторканість майнових прав
- Презумпція невинуватості та доказ вини
- Свобода таємниці та право не давати свідчень проти близьких родичів та членів сім'ї
- Заборона двічі переслідувати за один і той же злочин
- Забезпечення права на захист
- Доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень
- Суперечливий характер сторін та їх свобода представляти свої докази в суді
- Негайне дослідження ключів, речей та документів
- Забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності
- публічність
- Доступність
- Гласність і відкритість судового провадження та його повнефіксування технічними засобами

- Розумність строків
- Мова, якою здійснюється кримінальне провадження [7,с.7-8]

Основоположні права і свободи людини і громадянина, як відомо, не оминають і конституції України, яка відносить до них наступні:

- ніхто не може бути позбавлений свого життя, кожен має право на захист свого життя та здоров'я, життя та здоров'я інших людей від незаконного втручання законними засобами (стаття 27);
- приниження та гідність (стаття 28);
- вільний розвиток особистості (ст. 22);
- від незаконного затримання, арешту або іншого позбавлення волі (стаття 29);
- від незаконного проникнення до будинку або іншого майна особи (стаття 30);
- від незаконного втручання в особисте та сімейне життя (статті 31, 32);
- пересування та вільний вибір місця проживання (стаття 33);
- думки та слова (стаття 34);
- світогляд та релігія (стаття 35);
- громадянство та можливість його зміни (стаття 25);
- не брати двічі відповідальність за один і той же вид та за одне і те ж правопорушення (стаття 61);
- не переслідувати доти, доки вину не буде встановлено у встановленому законом порядку та підтверджено рішенням суду (стаття 62);
- від розголошення та викриття близьким родичам (стаття 63) та іншим [4.с.52-60].

Як бачимо, питання забезпечення прав і свобод людини детально регламентовані не лише засадами кримінально-процесуального законодавства, а й конституційними принципами.

У своїй сукупності всі принципи кримінального процесу мають утворювати гармонійну систему таких, що не суперечать одна одній, основних визначальних засад, в якій кожний принцип має свою самостійну теоретично-

правову сутність і своє інституційне значення, органічно та нерозривно пов'язаний з усією системою процесуальних норм, а всі принципи разом визначають особливість процесуальної форми і складають основу процесуальних гарантій істини, захисту прав і свобод людини та забезпечення справедливості судочинства [9,с.13].

3. Процесуальний статус учасників кримінального процесу відіграє також велике значення у забезпеченні прав і свобод людини під час проведення досудового слідства. У п.25.ч.1.ст.3 КПК України визначено перелік учасників кримінального провадження: сторони кримінального провадження, потерпілий, його представник, цивільний відповідач та його представники, особа, щодо якої розглядається питання про видачу в іноземну державу (екстрадицію), заявник, свідок та його адвокат, понятий, заставодавець, перекладач, експерт, спеціаліст, секретар судового засідання, судовий розпорядник. Усі без винятку учасники кримінального провадження зобов'язані дотримуватись чинного законодавства, поважати честь і гідність інших учасників процесу та мають право на забезпечення особистої безпеки [2.с.88].

Правовий статус учасника кримінального процесу – це сукупність його прав та обов'язків, встановлених нормами права й відповідними процесуальними функціями. Правовий статус не будь який, він визначається функцією, яка виконується цим учасником, і не може виходити за її межі. Так, наприклад, незаконно покладати на суд обов'язок порушувати кримінальне провадження, тому що це не входить до функцій правосуддя, відповідаючи функціональним завданням кримінального переслідування; неможливо змушувати обвинуваченого, підозрюваного або будь яку іншу особу давати показання проти себе, бо цей обов'язок притаманний функції обвинувачення, а не захисту, тощо [8, с.101].

4. Дотримання прав людини під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження є одним із напрямків реформування кримінально-

процесуального закону. У положеннях чинного КПК пріоритет дотримання прав людини під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження вже врахований у регламентації підстав, для застосування заходів забезпечення кримінального провадження.

Так, наприклад, відповідно до ч.2, ст.177 КПК підставою застосування запобіжного заходу є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду, вважати, що підозрюваний, обвинувачений може здійснити дії, передбачені ч.1, ст.177 КПК. Отже, слідчий, прокурор, не мають права ініціювати застосування запобіжного заходу без наявності для цього підстав, передбачених у ст.177 КПК. Крім того, відповідного до ч.3, ст.176 КПК слідчий суддя, суд відмовляє у застосування запобіжного заходу, якщо слідчий, прокурор не доведе, що встановлені під час розгляду клопотання про застосування запобіжних заходів обставини є достатніми для переконання, що жоден із більш м'яких (тобто менш сурових) запобіжних засобів, передбачених ч.1, ст.176 КПК, не може запобігти доведеним під час розгляду ризику або ризикам. [7,с.38]

Слід також підкреслити, що новий КПК, який набрав чинності 19 листопада 2012 року, ввів принципово нові підходи до обрання заходів забезпечення кримінального провадження, також з'явилися і принципово нові запобіжні заходи. Наприклад, для зниження кількості підозрюваних, обвинувачених, які тримаються під вартою і водночас із метою наближення України до міжнародних стандартів із захисту прав людини у сфері кримінального судочинства, КПК ввів новий запобіжний захід – домашній арешт.

5. Прокурор – це учасник кримінального провадження, який бере участь у всіх його стадіях, здійснюючи при цьому нагляд за дотриманням законів і підтримуючи державне обвинувачення в суді.

Прокурор, здійснюючи свої повноваження, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється [35,92].

Повноваження прокурора під час здійснення нагляду за додержанням законів під час досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням за новим КПК України суттєво збільшилися, порівняно із КПК 1960 року, що, у свою чергу автоматично призвело до обмеження процесуальної самостійності слідчого.

Процесуальне керівництво досудовим розслідуванням вбачається, як ефективний спосіб забезпечення законності дій і рішень органів досудового розслідування та реалізації визначених Конституцією України відповідних наглядових повноважень. Нагляд за додержанням законів у формі процесуального керівництва дозволяє прокурору за допомогою обов'язкових для виконання зазначеними органами вказівок, доручень, процесуальних рішень безпосередньо спрямовувати хід і перебіг кримінального провадження на його досудових стадіях, цілеспрямовано впливати на результат діяльності органів досудового розслідування та виконання ними завдань кримінального судочинства, насамперед, щодо захисту особи, суспільства і держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування [27,96]

6. Із метою закріплення процесуальних гарантій дотримання конституційних прав і свобод новим КПК України запроваджено надійні механізми правового захисту та допомоги, органи судової влади наділені функцією здійснювати контроль під час досудового кримінального провадження.

Відповідно до норм КПК у галузі захисту прав людини та кримінальної юстиції підвищується роль суду в механізмі охорони прав і законних інтересів особи, що можуть бути обмежені на досудових стадіях кримінального процесу. Це

означає, що судовий контроль у стадії досудового слідства носить гарантійний правоохоронний характер, як щодо людини і громадянина, так і щодо правосуддя за кримінальними справами, оскільки він покликаний не допустити незаконного обмеження конституційних прав учасників кримінальної діяльності, а у разі потреби – швидко й ефективно їх відновити [7]

3.2 Роль адміністративно-правового статусу у створенні умов для належної реалізації особою своїх прав

Правовий статус включає в себе зв'язок між особою та державою, що фіксуються та проявляються в різних юридичних формах. Якщо розглядати це питання з точки зору юридичної категорії то це характеристика стану реальної взаємодії особи та держави. Тривалий шлях пройшло поняття «правовий статус». Ще давньоримські вчені в своїх працях згадували юридичний статус. В кінці минулого століття велика частина вчених прийшли до висновку стосовно ролі правового статусу та його значимості. Вони зазначали, що правовий статус особи найбільш повно та об'ємно відбиває єдність суспільної ролі та соціального престижу особистості. Це поняття в собі знайшло відображення функціонального та оціночного відтінку, який вказує, що особа може робити те, що робить та її результати дії будуть оцінені суспільством.

Звернувшись до підходів, що існують стосовно поняття «адміністративно-правовий статус» людини можна виділити дві ключові думки. До першої долучаються переважна більшість науковців. Та вона вказує на те, що поняття адміністративно-правового статусу розкривається через характеристику його елементів. Підручник «Адміністративне право України» за редакцією Ю. П. Битяка проголошує, «що адміністративно-правовий статус громадянина є складовою частиною його загального статусу та встановлюється обсягом і характером його адміністративної правосуб'єктності, яку становлять

адміністративна правоздатність і адміністративна дієздатність» [10, с. 58–59]. І.П. Голосніченко вказує, «що зміст адміністративно-правового статусу особи становить комплекс її прав і обов'язків, закріплених нормами адміністративного права, реалізація яких забезпечується певними гарантіями. Основою цього статусу є адміністративна правоздатність – здатність мати права і виконувати обов'язки адміністративно-правового характеру» [65, с. 198].

Як всі знають, рівень прав і свобод людини, а також наявні їй обов'язки вказують на рівень демократії та її розвиненість. Ця аксіома є основною ланкою критеріїв правової системи, що невід'ємно пов'язана з основним критерієм правової системи розвинутої демократичної держави і він незмінно зтикається зі встановленням справедливого громадського порядку в державі. На законодавчому рівні він знайшов своє відображення у принципі рівності всіх перед законом що є однією з основоположних критеріїв існування правової держави, в якій право та закон є критеріями легітимності державної влади. Так, ст. 24 Конституції України вказує на те, що «громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом, тобто обов'язок додержуватися закону, право використовувати закон в своїх інтересах, а також юридична відповідальність перед законом за його порушення є рівною для всіх громадян. Не може бути винятків з цього правила, зважаючи на будь-які особливі заслуги особи, її соціальний статус тощо» [4].

Якщо мова йде про визначення форм забезпечення прав учасників кримінального провадження необхідно навести точку зору В.С. Шадріна, «який зробив висновок, що забезпечення прав має комплексний характер і охоплює усі форми прихильності учасникам процесу у здійсненні прав, у тому числі: інформування особи про володіння правами та їх роз'яснення; створення необхідних умов щодо повноцінної реалізації прав; охорону прав від порушень; захист прав; поновлення порушених прав» [43, с. 40]. «Не може бути винятків з цього правила, зважаючи на будь-які особливі заслуги особи, її соціальний

статус тощо. Окрім цього, ст. 10 Кримінального процесуального кодексу України»[7].

«При визначенні форм забезпечення прав учасників кримінального провадження неможливо не навести точку зору В.С. Шадріна, який зробив висновок, що забезпечення прав має комплексний характер і охоплює усі форми прихильності учасникам процесу у здійсненні прав, у тому числі: інформування особи про володіння правами та їх роз'яснення; створення необхідних умов щодо повноцінної реалізації прав; охорону прав від порушень; захист прав; поновлення порушених прав» [43, с. 40].

Цю думку слід взяти до уваги і слід визнати, що ці форми дійсно можуть розглядатися як частина конструкції механізму гарантування прав. Однак, на наш погляд, інформування особи про володіння правами є засобом, що створює умови для належного здійснення учасником процесу його прав. Проаналізувавши вищезазначені та інші наукові аспекти, ми можемо зробити висновок, що вчені з механізму захисту прав людини виділяють різні його форми, такі як "гарантія", "сприяння", "захист", "захист", "реалізація", "реалізація". "Відповідність", "правова допомога", "визнання", "поновлення", "впровадження", "консолідація" тощо.

Однак ми хочемо висловити власну думку щодо цього питання. На наш погляд, механізм забезпечення прав учасника кримінального провадження включає такі форми:

- 1) створення умов для належного здійснення прав людини;
- 2) захист прав;
- 3) захист прав. Виділення трьох незалежних форм у правозахисному механізмі зумовлене існуванням різних цілей, які реалізуються під час реалізації прав людини, і відповідно використанням різних засобів для досягнення цієї мети. Враховуючи, що кожна форма механізму гарантування прав і свобод особистості спрямована на досягнення власної мети, необхідно забезпечити

більш широке тлумачення кожної з цих форм. Це необхідно для систематичного розуміння мети механізму забезпечення прав сторони в кримінальному провадженні. «Першою формою механізму забезпечення прав учасника кримінального провадження є створення умов для належної реалізації особою своїх прав. Необхідно наголосити, що сутність створення умов для реалізації прав суттєво відрізняється від самого процесу реалізації. Якщо реалізацію прав у широкому значенні можна визначити як процес здійснення особою своїх прав, то створення умов для реалізації прав – це процес, що здійснюється посадовими особами або державними органами з метою допомоги особі у їх реалізації. За визначенням Л.Д. Воєводіна, реалізація прав і свобод може виражатися у формі фактичного правоволодіння, користування, розпорядження ними, або у захисті, поновленні прав у випадку їх порушення»[5, с. 224– 225].

Справжнє володіння основними правами і свободами, на думку вченого, завжди передує їх використанню, оскільки ти не можеш використовувати те, чого не маєш. Будь-який закон містить не одну, а кілька можливостей можливої поведінки, і кожна з них може бути використана однією. Відповідно до Основного закону, він завжди має великий правовий потенціал, яким він користується в певний момент. У цьому сенсі одержимість як форма трансформації суб'єктивного права на життя діє самостійно. Якщо ми повністю враховуємо зміст прав і свобод людини, їх володіння супроводжується використанням.

Однак у багатьох випадках важко відокремити володіння правами від їх використання. Проаналізувавши вищезазначені аспекти, ми наголошуємо, що механізм реалізації індивідуальних прав не можна ототожнювати з механізмом забезпечення прав, і більше того, вони розглядаються як частина та ціле. Оскільки однією з цілей механізму забезпечення прав сторони в кримінальному провадженні є надання особі можливості належним чином реалізовувати надані їй права, а не визначення того, як вона буде ними користуватися і як з ними

боротися. Створення умов для здійснення особою своїх прав є основною умовою процесу безпеки.

Неможливо визначити повний перелік усіх інструментів, що втілюють цей процес. На наш погляд, водночас основними напрямками в діяльності посадових осіб, які ведуть або беруть участь у кримінальному провадженні у створенні умов для здійснення прав осіб, є такі:

1) пояснення сторонам кримінального провадження щодо їх прав та порядку їх реалізації, а також сприяння більш глибокому розумінню їх прав (наприклад, обов'язок слідчого, прокурора, слідчого судді, суду пояснити права підозрюваного, обвинуваченого);

2) повага прав особи з боку органів обвинувачення та інших учасників процесу (наприклад, обов'язок слідчого або прокурора повідомити підозрюваного про припинення досудового розслідування та забезпечити доступ до матеріалів досудового розслідування);

3) утримуватися від порушення прав і свобод людини (наприклад, заборона на катування, жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження чи покарання);

4) надання особі реальної можливості реалізувати свої права (наприклад, обов'язок уповноваженої посадової особи, яка затримала), щоб надати затриманій особі можливість негайно повідомити про своє затримання та перебування близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб на її вибір);

5) допомога слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, адвоката у здійсненні сторонами процесу прав і свобод. Другою формою механізму забезпечення прав учасника кримінального провадження є, на наш погляд, захист прав особи.

«Як визначено у ст. 2 КПК України, одним з основних завдань кримінального провадження є охорона прав, свобод та законних інтересів його учасників. Положення щодо охорони прав людини також закріплені й у Основному законі України. Зазначеним питанням присвячена велика увага не

лише у національних нормативно–правових актах, а й у міжнародних актах щодо захисту прав людини»[7].

Основними з них є: Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Конвенція про захист прав людини та основних свобод; Європейська конвенція про запобігання катуванням та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню; Кодекс практики захисту всіх осіб, яких арештовано або ув'язнено будь-яким способом, та інших осіб.

Слід визнати, що серед вчених немає єдиного розуміння сутності захисту прав і свобод людини. «Разом з тим вважаємо, що слушною є думка В.В. Радзівевської, яка під охороною визначає правові межі, що встановлюються відповідними органами (органами державної влади, місцевого самоврядування, власне громадянами, зокрема), які направлені на попередження (превенцію) порушення прав і свобод»[49].

«Охорона кожного права існує постійно і має на меті забезпечення дії права. Отже, охорона прав і свобод – це стан правомірної їх реалізації під контролем соціальних інститутів, але без їх втручання»[6, с. 151].

«Розкриваючи сутність завдань кримінального провадження, автори науково–практичного коментарю КПК України охорону прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження тлумачать як забезпечення необхідних умов для здійснення прав, свобод і задоволення законних інтересів, їх недоторканності та непорушності за допомогою чіткого урегулювання кримінальних процесуальних відносин та прийняття заходів правового характеру з метою недопущення порушення прав учасників кримінального провадження»[7, с. 7].

У світлі вищевикладеного необхідно визначити, що захист прав і свобод людини означає діяльність, спрямовану на запобігання та запобігання порушенням прав і свобод кожної зі сторін кримінального провадження. Основними видами цієї діяльності є надання правової допомоги адвокатам,

процесуальне керівництво прокурором у підготовчому провадженні, судовий контроль. Третьою формою механізму забезпечення прав учасника кримінального провадження є захист прав особи.

Поняття "захист прав людини" стає однією з найпоширеніших правових конструкцій не лише в сучасному українському законодавстві, але також у науковій літературі теоретичного та галузевого характеру.

«Це обумовлено, перш за все, розвитком і поглибленням правозахисної спрямованості самого законодавства і практики його застосування. Як підкреслюється у науковій літературі, саме захист прав людини і громадянина одержує яскраве вираження у правовій державі через все розмаїття здійснюваних державних функцій і конкретних видів діяльності»[8, с. 46].

«І.В. Берестовський функцію захисту прав людини і громадянина визначає як систему заходів демократичної, соціальної, правової держави спрямовану на недопущення порушення існуючих прав (їх попередження, контроль і нагляд за дотриманням прав), а також на підтвердження чи відновлення оскарженого чи порушеного права, що реалізується організаційними й правовими засобами і законним шляхом як органами державної влади і місцевого самоврядування, так і громадськими організаціями з метою нормалізації процесу здійснення прав і свобод особою»[9, с. 130].

«Як вважає О.В. Пушкіна, категорія «захист» означає окремі процесуальні можливості із захисту порушених прав, стосуються будь-яких прав і свобод незалежно від буквального вживання цього терміна безпосередньо у тексті норм Конституції, а поняття «охорона» вживається для позначення досить широкого кола повноважень державних органів, що передбачають, зокрема, запобігання, недопущення правопорушень та поновлення прав і свобод у випадку їх порушення та притягнення винних до юридичної відповідальності»[10, с. 185].

У юридичній літературі вже давно ведуться наукові дискусії щодо визначення співвідношення понять "захист прав" та "захист прав".

Весь спектр думок можна звести до таких основних можливих рішень: «1) ототожнення понять «захист прав людини» та «охорона прав людини»»[11, с. 203–204; 12, с. 6];

2) «визнання за названими поняттями відмінностей, що впливають із специфіки їх включення до більш широкої категорії – «забезпечення прав людини»» [13, с. 53; 14, с. 7–8];

3) «поглинання поняття «захист прав людини» більш широким – «охорона прав людини»» [15, с. 131; 16, с. 5–36];

4) «заперечення поняття «охорона прав людини» в силу відсутності в ньому спеціально–юридичного змісту»[17, с. 17].

Такі правові положення як «охорона прав» і «захист прав» насправді дуже схожі за значенням. До того ж, в правоохоронній діяльності держави ці поняття тісно перетинаються. Однак, варто дані категорії слід розрізняти та розглядати окремо. Поняття «охорона прав» та «захист прав» слід розділити, адже вони направлені на досягнення різних цілей та відрізняються їх способами використання. Охорона прав і свобод людини спрямована на попередження та недопущення порушень прав та свобод кожного учасника кримінального провадження. Захист прав здійснюється при порушенні прав, погрозі порушення, або при перешкоді їх здійсненню. «Вказане означає, що не можна ототожнювати ці різнопланові категорії, оскільки «охорона прав» в юридичному сенсі означає статичний стан норм права, що спрямований безпосередньо на попередження порушень прав учасників кримінального провадження. Порушення цих прав веде до динамічного стану реалізації права на захист. Тобто до захисту прав громадяни вимушені звертатися лише тоді, коли порушені їх права чи інтереси, що охороняються законом. Проводячи аналіз наукової літератури, можна прийти до висновку, що поняття захист прав людини більшість сучасних науковців розглядає саме через призму відновлення порушених прав» [18, с. 205; 19, с. 11]. Неможливо не погодитись з такою

думкою, адже поняття «захист» безпосередньо вказує на наявність загрози. Виходить так, що в будь-якому значення це поняття пов'язане з потенційною загрозою.

З цього слідує, що згадки стосовно захисту прав людини одразу вказують на те, що є порушення прав, наявне їх обмеження, або применшення. Враховуючи все вище наведено ми маємо відокремлювати захист прав людини від звичайної реалізації особою своїх прав та від здійснення своєї діяльності компетентними органами правопорядку. Якщо просто сформулювати, можна запропонувати думку про те, що захист прав людини є реагуванням на конкретні загрози та обмеження. При такому підході необхідно розмежовувати характер таких загроз: чи є вони реальними чи потенційними. При потенційному характері загроз можна лише казати про можливість превентивного захисту. В свою чергу коли загроза є реальною мова йде про діяльність правоохоронних органів, але лише після фактичного скоєнні правопорушення. Беручи до уваги все вищевикладене варто сказати, що захист прав осіб(учасників кримінального провадження) становить собою діяльність, що полягає в недопущенні порушенні прав, про загрозі такому порушенню. Або може проявлятися в вираженні відновлення порушених прав, направлених на реабілітацію.

Так справедливим буде зазначити, що важливо не лише проголошувати права людини, а й забезпечити механізм їх реалізації та нагляду за їх дотриманням. Тому поняття «захист прав» включає в себе умови для нормального функціонування осіб, чії права потербують захисту чи поновлення. «Механізм забезпечення прав учасників кримінального провадження слід розглядати як динамічну систему правових засобів, що реалізуються завдяки діяльності державних органів, посадових осіб, які здійснюють кримінальне судочинство або залучаються до нього. Саме завдяки даній діяльності відбувається реалізація, охорона та захист прав учасників кримінального провадження»[65].

Отже, кримінально-процесуальні гарантії можна визначити як засоби забезпечення ефективного функціонування кримінального судочинства, тобто досягнення цілей кримінального судочинства і реалізації прав осіб, залучених до участі у ньому. В той же час правила, що відіграють роль гарантій досягнення ефективності судочинства, позитивно впливають на забезпечення прав особи. Процесуальні гарантії реалізації прав особи у кримінальному судочинстві можуть бути класифіковані за певною ознакою. Так, наприклад, за характером забезпечувального впливу на суб'єктів кримінально-процесуальних відносин гарантії можна поділити на три групи:

1) ті, що гарантують свободу використання заінтересованими суб'єктами своїх матеріальних і процесуальних прав (право на оскарження дій і рішень посадових осіб, які ведуть кримінальний процес та ін.);

2) ті, що гарантують виконання державними органами і посадовими особами, які ведуть процес, обов'язку щодо забезпечення можливості реалізації заінтересованими суб'єктами своїх прав (обов'язок слідчого задовольнити клопотання підозрюваного і його захисника);

3) ті, що гарантують дотримання слідчим, прокурором, суддею заборони на примушування заінтересованих суб'єктів до вчинення дій всупереч їхній волі (заборона домагатись показань обвинуваченого шляхом незаконних заходів). Кримінально-процесуальні гарантії можуть бути класифіковані також в залежності від того, якою галуззю права вони врегульовані. За цим критерієм вони поділяються на:

- 1) конституційні;
- 2) кримінально-правові;
- 3) процесуально-правові;
- 4) адміністративно-правові;
- 5) цивільно-правові;
- 6) дисциплінарні та ін.

ВИСНОВКИ

Отже, підводячи підсумки та узагальнюючи теоретико-правові підходи до розуміння досліджуваної категорії, пропонуємо визначити сутність поняття адміністративно-правового статусу слідчих органів як систему врегульованих нормами адміністративного права елементів – призначення й місця, сфери й меж діяльності конкретного слідчого органу в системі органів досудового розслідування та системі правоохоронних органів загалом; мети, завдань і функцій; його структури, компетенції та владних повноважень; прав і обов'язків, відповідальності; принципів, форм і методів діяльності, особливостей взаємодії з іншими суб'єктами кримінального провадження, які в підсумку уможливають практичну реалізацію слідчим органом покладених на нього державою завдань і функцій, базуючись, передусім, на принципах законності та верховенства права.

Стаття 3 Конституції України визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю. Реалізація принципів правової держави, визначених у Конституції України, є гарантією забезпечення прав і законних інтересів особи. Законодавство, що регулює порядок здійснення кримінального провадження, має забезпечувати не лише невідворотність покарання, а й гарантувати належне дотримання прав людини у кримінальному процесі, повагу до її особистості.

Механізм забезпечення прав людини можна розглядати як явище правової системи, що включає в себе певні підсистеми, елементи, складові конструкції. Тому для розуміння сутності механізму забезпечення прав учасників кримінального провадження необхідно розкрити зміст його форм і, відповідно до цього, сформулювати комплексне розуміння даного механізму. Необхідність дослідження даного питання полягає у тому, що кожна форма механізму забезпечення прав і свобод особи спрямована на досягнення власної цілі та

завдання. Тому в роботі було розкрито суть механізму забезпечення прав учасників процесу. Було визначено його форми, до яких належить : створення умов для реалізації права (законодавче закріплені права учасників), охорона прав, нагляд за дотриманням законодавства.

Варто зазначити, що ефективність діяльності держави у сфері кримінального судочинства полягає у тому, що вона не тільки проголошує права людини, а й забезпечує необхідним механізмом їх реального здійснення. Цей механізм охоплює процес, починаючи з моменту створення умов для належної реалізації особою своїх прав, після трансформується в охорону прав кожного учасника кримінального провадження, та у разі порушення, або погрозу порушення даних прав – у захист прав. Механізм забезпечення прав учасників кримінального провадження слід розглядати як динамічну систему правових засобів, що реалізуються завдяки діяльності державних органів, посадових осіб, які здійснюють кримінальне судочинство або залучаються до нього. Саме завдяки даній діяльності відбувається реалізація, охорона та захист прав учасників кримінального провадження.

Концептуальну роль у дотриманні, забезпеченні прав і законних інтересів учасників кримінального провадження з одного боку та виконання завдань кримінального судочинства з іншого, відіграють кримінальнопроцесуальні гарантії. Суттєвою подією для закріплення кримінальнопроцесуальних гарантій стало прийняття Кримінального процесуального кодексу (КПК) України, характерним для якого є те, що він не тільки проголошує гарантії прав сторін кримінального провадження, а й регламентує процесуальний механізм, який забезпечує реалізацію цих гарантій. Механізм реалізації кримінально-процесуальних гарантій становить собою, по суті, усю систему кримінально-процесуальних норм, які задають спрямованість кримінального провадження на досягнення його завдань. Відповідно до ст. 2 КПК України такими завданнями є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона

прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура. Реалізація прав суб'єктів судочинства може виявитися неефективною і не дати позитивних результатів, якщо вона не буде — підтримана чинниками об'єктивного порядку, тобто — умовами надійності. Роль чинників, що забезпечують реалізацію прав у практичній діяльності компетентних органів, виконує система передбачених законодавством положень, завдяки яким в реальному кримінальному процесі може бути забезпечена реалізація прав осіб з такими результатами, які будуть корисними як для публічних, так і для приватних інтересів. Кримінально-процесуальні гарантії, що спрямовані на успішне досудове розслідування та судовий розгляд, виступають у ролі гарантій щодо ефективної діяльності слідчого, прокурора і судді. Кримінально-процесуальні гарантії, що забезпечують реалізацію прав людини у сфері кримінального судочинства, доцільно іменувати гарантіями забезпечення свободи реалізації прав і законних інтересів особи. Зрозуміло, що такий поділ процесуальних гарантій є умовним, оскільки гарантії ефективної діяльності органів, які ведуть кримінальний процес, і гарантії реалізації прав та інтересів особи у своїй сукупності утворюють засоби ефективного функціонування кримінального процесу в цілому. Питання ефективності процесуальної діяльності має не лише теоретичне, а й безпосередньо практичне значення, оскільки від діяльності вимагають ефективності не через привабливість такого слова, а в силу того, що прагнуть отримати певний результат при мінімумі витрат для досягнення цього результату. В якості такого результату виступає

визначена законодавцем мета кримінально-процесуальної діяльності. Тому ефективність можна розглядати як співвідношення мети і результату: мета - ціле, а результат - його частина. Стосовно специфіки кримінального процесу ефективність здійснюваної в ньому діяльності передбачає досягнення мети процесу в найкоротший (у встановлених законом межах) термін, з найменшою шкодою для відповідних прав і законних інтересів громадян, які беруть участь в кримінальнопроцесуальній діяльності, при максимально можливій економії процесуальних сил і засобів. Оскільки вся кримінальна процесуальна діяльність регламентується певними законодавчими нормами, то одним із завдань законодавця, є регламентація в різних галузях права таких положень, які б відзначалися самі по собі достатнім потенціалом для забезпечення інтересів кожного суб'єкта кримінального процесу. Гарантування можливостей реалізації прав людини у сфері кримінального судочинства і досягнення ефективності самого кримінального судочинства є взаємопов'язаним, оскільки досягнення мети кримінального процесу в кожному кримінальному провадженні сприяє тому, що в членів всього суспільства виникає впевненість в реалізації своїх можливостей із захисту порушених злочином прав.

Список використаних джерел

1. Європейська конвенція з прав людини (Конвенція про захист прав і основних свобод людини від 4 листопада 1950 року) // Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій. – Амстердам – Київ, 1996. – С. 12-17.

2. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року // Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи. – К., 1992. – С.18-24.

3. Закони України: «Про Службу безпеки України», «Про основи національної безпеки України», «Про контррозвідувальну діяльність», «Про державну таємницю», «Про боротьбу з тероризмом» : чинне законодавство зі змінами та доповн. станом на 23 лют. 2017 р. (ОФІЦ. ТЕКСТ). – К.: ПАЛИВОДА А. В., 2017. – 108 с. – (Закони України).

4. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року [Текст]: офіц. текст: поточна редакція — Редакція від 01.01.2020 // [Електронний ресурс] / Верховна Рада України; офіційний веб-сайт. – Режим доступу до сайту: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року // Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи. – К., 1992. – С. 36-62.

6. Концепція реформування кримінальної юстиції України: Затв. Указом Президента України від 8 квітня 2008 р. № 311/2008 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 27. – Ст. 838.

7. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та допов. поточна редакція — Редакція від 11.09.2020 (офіц. текст). – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2018. – 408 с.

8. Положення про порядок застосування електронних засобів контролю: Наказ МВС України від 08.06.2017 № 480 // [Електронний ресурс] / Верховна Рада України; офіційний веб-сайт. – Режим доступу до сайту: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-17>

9. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05 липня 2012 року // Урядовий кур'єр. – 2012. – № 159. – поточна редакція — Редакція від 03.07.2020

10. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23 грудня 1993 р. поточна редакція — Редакція від 03.07.2020

11. Про забезпечення права на справедливий суд: Закон України від 12 лютого 2015 року № 192-VIII // [Електронний ресурс] / Верховна Рада України; офіційний веб-сайт. – Режим доступу до сайту: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192-19>

12. Про затвердження Інструкції з організації обліку та руху кримінальних проваджень в органах досудового розслідування Національної поліції України: Наказ МВС України від 14 квітня 2016 р. № 296 // [Електронний ресурс] / Верховна Рада України; офіційний веб-сайт. – Режим доступу до сайту: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0884-16>.

13. Про затвердження Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань: Наказ Генерального прокурора України від 6 квітня 2016 р. № 139 // [Електронний ресурс] / Верховна Рада України; офіційний веб-сайт. – Режим доступу до сайту: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0680-16>.

14. Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України: Наказ МВС України від 6 липня 2017 р. № 570 // [Електронний ресурс] / Верховна Рада України; офіційний веб-сайт. – Режим доступу до сайту: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0918-17>

15. Про звернення громадян: Закон України від 02 жовтня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. № 47. – Ст. 256.
16. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 грудня 1993 року // Голос України. – 1994. – 2 березня.
17. Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII // [Електронний ресурс] / Верховна Рада України; офіційний веб-сайт. – Режим доступу до сайту: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>
18. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.
19. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 червня 1993 року // Голос України. – 1993. – 6 серпня.
20. Про попереднє ув'язнення: Закон України від 30 червня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 35. – Ст. 360.
21. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 р. // [Текст]: офіц. текст: поточна редакція — Редакція від 03.07.2020 // [Електронний ресурс] / Верховна Рада України; офіційний веб-сайт. – Режим доступу до сайту: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>
22. Горбачевський В. Я. Слідчий суддя як гарант забезпечення прав і свобод людини у кримінальному провадженні – С. 29-32 // Актуальні проблеми кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи [Текст] : матеріали міжвідом. наук.-практ. (Київ, 24 листоп. 2017 р.): у 2 ч. / [редкол. В. В. Черней, С. С. Чернявський, Л. Д. Удалова та ін.]. – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2017. – Ч. 1. – 396 с.
23. Дроздов О. До проблеми нормативного регулювання стадії перегляду судових рішень Верховним Судом України у кримінальному провадженні (загальнотеоретичний аспект) / О. Дроздов // Право України. – 2016. – № 11. – С. 250-259.

24. Євмін А. М. Зародження інституту оскарження судових рішень у касаційному порядку / А. М. Євмін // Держава і право. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2013. – Вип. 61. – С. 300-305.
25. Іваницький С. О. Адвокат у кримінальному провадженні на підставі угоди // Адвокат. – 2013. – № 10. – С. 26-29.
26. Костенко С. Дотримання конституційних прав і свобод громадянина при повідомленні про підозру у вчиненні кримінального правопорушення // Вісник прокуратури. – 2014. – № 5. – С.95-103.
27. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За загальною редакцією професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. – К.: Юстініан, 2013. – 1224 с.
28. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.: за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х.: Право, 2012. – 768 с.
29. Кримінальний процес : підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я Тацій, А. Р. Туманянц та ін.; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. – Х. : Право, 2019. – 824 с. – С. 191.
30. Кулик М.Й. Симчук А.С. Деякі проблеми питання нормативного врегулювання порядку затримання уповноваженою службовою особою. /Симчук А.С., Кулик М.Й. // KNOWLEDGE EDUCATION LAW MANAGEMENT NAYKA OSWIATA PRAWO ZARZADZANIE № 2 (22) / 2018 czerwiec Lublin – 2018. – С. 124 – 131.
31. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / В.М. Тертишник. Видання 12-те доповн. і перероб. – К.: Алерта, 2016. – 810 с.
32. Кримінальний процес : підручник. / За заг. ред. В. В. Коваленка, Л. Д.Удалової, Д. П. Письменного. – К. – 2013. – 544 с.

33. Курс лекцій з кримінального процесу за новим Кримінальним процесуальним кодексом України : Загальна частина / В. В. Рожнова, Д. О. Савицький, Я. Ю. Конюшенко та ін. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2014. – 280 с.
34. Курс лекцій з кримінального процесу за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. (Особлива частина) / О. Ю. Хабло, О. С. Степанов, Л. Д. Удалова та ін. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2012. – 200 с.
35. Організація судових та правоохоронних органів: підручник. / І.Є. Марочкін, Л.М. Москвич, П. М. Каркач та ін.; за ред. І. Є. Марочкіна. – Х.: Право, 2014. – 448 с.
36. Роль та місце ОВС у розбудові демократичної правової держави: матер.IV Міжнарод. наук.- практ. конференції (24 лют. 2012 р.). Ч.1/ МВС України, ОДУВС. – Одеса: ОДУВС, 2012. – 278 с.
37. Симчук А. С. Окремі проблемні питання тимчасового вилучення й арешту майна в діючому кримінальному процесуальному законодавстві. – С. 235-241 // [Текст] : зб. тез доповідей Міжвідомчої наук.-практ. конф. присвяченої Дню слідчого в Україні (Київ, 5 липня 2017 р.). К.: Нац. акад. внутр. справ, 2017. – 332 с.
38. Симчук А. С. Окремі дискусійні питання щодо процесуального статусу педагога у кримінальному провадженні – С.146-149 // Актуальні проблеми кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи [Текст] : матеріали міжвідом. наук.-практ. (Київ, 24 листоп. 2017 р.): у 2 ч. / [редкол. В. В. Черней, С. С. Чернявський, Л. Д. Удалова та ін.]. – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2017. – Ч. 1. – 396 с.
39. Скулиш Є. Д. Актуальні проблеми початку досудового розслідування // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2017 – № 1. – С. 215-223.
40. Толочко О. Реалізація принципу змагальності під час досудового розслідування // Право України. – 2014. – № 1. – С. 59-65.

41. Управління підрозділами досудового слідства: навч.-метод. комплекс /уклад. Д. П. Письменний, М. Я. Никоненко / МВС України, НАВС, каф-ра кримінального процесу. – Київ, 2012. – 32 с.
42. Чурікова І. В. Всебічність, повнота й об'єктивність процесуальної діяльності слідчого : Автореф. дис. ... канд. юрид. наук (12.00.09)/ КНУВС. – Київ, 2017. – 17с.
43. Шадрин В. С. Обеспечение прав личности при расследовании преступлений /В. С. Шадрин. – Волгоград : Изд-во Волгогр. юрид. ин-та МВД России, 1999. – 228 с.
44. Темченко В. Поняття та зміст форм забезпечення прав людини і основних свобод у міжнародних та правових актах / В. Темченко // Підприємництво, господарство і право. – 2020. – № 8. – С. 82–84.
45. Воеводин Л. Д. Юридический статус личности в России : учеб. пособ. / Л. Д. Воеводин. – М. : Изд-во МГУ, Издат. Группа ИНФРА М–НОРМА, 1997. – 304 с.
46. Радзівєвська В. В. Щодо правового визначення поняття «механізм забезпечення прав і свобод людини і громадянина» /В. В. Радзівєвська // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2013. – № 3. – С. 149 – 152.
47. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково–практичний коментар : у 2т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – 768 с.
48. Оборотов Ю. Дослідження цінності держави як актуальний напрямок сучасного правознавства / Ю. Оборотов // Право України. – 2015. – №1. – С. 45–51
49. Берестовський І. Захист прав людини і громадянина як функція української держави / І. В. Берестовський // Науковий вісник НАВС. – 2018. – № 4. – С. 124–131.

50. Пушкіна О. В. Система прав і свобод людини і громадянина в Україні : теоретичні і практичні аспекти забезпечення / О. В. Пушкіна. – К.: Логос. 2019. – 416 с.

51. Case of Artico v. Italy. 13.05.1980: Judgment of the European Court of Human rights. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001100595&filename=CASE%20OF%20ARTICO%20v.%20ITALY%20\[Russian%20Translation\].pdf](https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001100595&filename=CASE%20OF%20ARTICO%20v.%20ITALY%20[Russian%20Translation].pdf).

52. Case of Brusco v France. 14.10.2010. Judgment of the European Court of Human rights. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:\[%22document%22\],\[%22itemid%22:\[%22001-101148%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:[%22document%22],[%22itemid%22:[%22001-101148%22]}).

53. Case of Dayanan v. Turkey. 13.1.2009: Judgment of the European Court of Human rights. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22apno%22:\[%227377/03%22\],\[%22documentcollectionid%22:\[%22CHAMBER%22\],\[%22languageisocode%22:\[%22RUS%22\],\[%22display%22:\[%220%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22apno%22:[%227377/03%22],[%22documentcollectionid%22:[%22CHAMBER%22],[%22languageisocode%22:[%22RUS%22],[%22display%22:[%220%22]}).

54. Case of John Murray v. United Kingdom. 08.02.1996: Judgment of the European Court of Human rights. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001113045&filename=CASE%20OF%20JOHN%20MURRAY%20v.%20THE%20UNITED%20KINGDOM%20-%20\[Ukrainian%20Translation\].pdf](https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001113045&filename=CASE%20OF%20JOHN%20MURRAY%20v.%20THE%20UNITED%20KINGDOM%20-%20[Ukrainian%20Translation].pdf).

55. Case of Leonid Lazarenko v. Ukraine. 28.10.2010: Judgment of the European Court of Human rights. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001107621&filename=CASE%20OF%20LEONID%20LAZARENKO%20v.%20UKRAINE%20-%20\[Russian%20Translation\].pdf](https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001107621&filename=CASE%20OF%20LEONID%20LAZARENKO%20v.%20UKRAINE%20-%20[Russian%20Translation].pdf).

56. Case of Magee v. United Kingdom, 06.06.2000: Judgment of the European Court of Human rights. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:\[%22document%22\],\[%22itemid%22:\[%22001-58837%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:[%22document%22],[%22itemid%22:[%22001-58837%22]}).

57. Case of Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine. 21.04.2011: Judgment of the European Court of Human rights. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001107575&filename=CASE%20OF%20NECHIPORUK%20AND%20YONKALO%20v.%20UKRAINE%20-%20\[Russian%20Translation\].pdf](https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001107575&filename=CASE%20OF%20NECHIPORUK%20AND%20YONKALO%20v.%20UKRAINE%20-%20[Russian%20Translation].pdf).

58. Case of Salduz v. Turkey. 27.11.2008: Judgment of the European Court of Human rights. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:\[%22document%22\],\[%22itemid%22:\[%22001-117602%22\]}}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:[%22document%22],[%22itemid%22:[%22001-117602%22]}}).

59. Case of Shabelnik v. Ukraine. 19.02.2009: Judgment of the European Court of Human rights. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001107689&filename=CASE%20OF%20SHABELNIK%20v.%20UKRAINE%20-%20\[Russian%20Translation\].pdf](https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001107689&filename=CASE%20OF%20SHABELNIK%20v.%20UKRAINE%20-%20[Russian%20Translation].pdf).

60. Case of Yaremenko v. Ukraine. 12.06.2008: Judgment of the European Court of Human rights. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:\[%22document%22\],\[%22itemid%22:\[%22001-125996%22\]}}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:[%22document%22],[%22itemid%22:[%22001-125996%22]}}).

61. Case of Zagorodniy v. Ukraine. 24.11.2011: Judgment of the European Court of Human rights. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001-108723&filename=CASE%20OF%20ZAGORODNIY%20v.%20UKRAINE%20-%20\[Russian%20Translation\].pdf](https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001-108723&filename=CASE%20OF%20ZAGORODNIY%20v.%20UKRAINE%20-%20[Russian%20Translation].pdf).

62. Інтернет джерело: [URL: <https://www.stockworld.com.ua/ru/column/kriativ-vid-prokuraturi-mista-kiieva-slidstvo-biez-slidchikh>]

63. Судова справа № 42016100000001129; Електронне джерело: [URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/75446679>]

64. ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНИХ ЕЛЕМЕНТІВ СТАТУСУ ПРОКУРАТУРИ УКРАЇНИ, Електронне джерело: [<http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/5/62.pdf>]

65. Виконавча влада і адміністративне право. 20012 (співавт.); Адміністративне право України: Академічний курс. 20014 Голосніченко Іван Пантелійович

66. Лапкін А. В. Організація судових та правоохоронних органів України : навч. посіб. у схемах / А. В. Лапкін. – [2-ге вид., змін. і допов.]. – Х. : Право, 2013. – С. 17.

67. Тищенко О. І. Проблеми обрання та оскарження запобіжного заходу у вигляді взяття під варту в досудовому провадженні по кримінальній справі : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / О. І. Тищенко ; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 2007. – С. 67.

68. Ягофаров С. М. Международные стандарты по правам человека и российское уголовное судопроизводство : учеб. пособ. / С. М. Ягофаров ; под ред. д-ра юрид. наук, проф. А. П. Гуськовой. – Оренбург : Издательский центр ОГАУ, 2006 – С. 5. 2

69. Міжнародне дослідження правових основ та практики надання органами прокуратури допомоги потерпілим [Електронний ресурс] / підготовлено для Міжн. асоціації прокурорів; Хайк Гремков, Сюзанн Сейферт. – Національний Центр Державних Судів Арлінгтон, США. – 2007. – Режим доступу: http://www.uar.org.ua/ua/iap/activity/vypusk_5.html.

70. Мюллерсон Р.А. Права человека: идеи, нормы, реальность / Р. А. Мюллерсон. – М. : Юрид. лит., 1991. – С. 5.

71. Гуськова А. П. Вопросы защиты прав личности по международному уголовнопроцессуальному праву / А. П. Гуськова // Роль университетской науки в региональном

сообществе : матер. междун. науч.-практ. конф. – Москва-Оренбург, 2003. – С. 218–219.

72. Кухта К. И. Правовой статус жертвы преступления (потерпевшего) в уголовном процессе США : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / К. И. Кухта. – М. : Российский ун-т дружбы народов, 2006. – С. 17–18.

73. Victim and Witness Protection Act. – Public Law. 97–291–Oct. 12–1982.